BALZAC

Ilustrul Gaudissart

Editura Univers

CLU

Honoré de BALZAC

Faimosul Gaudissart

În româneşte de
Petru Dumitriu

L'Illustre Gaudissart,
1833

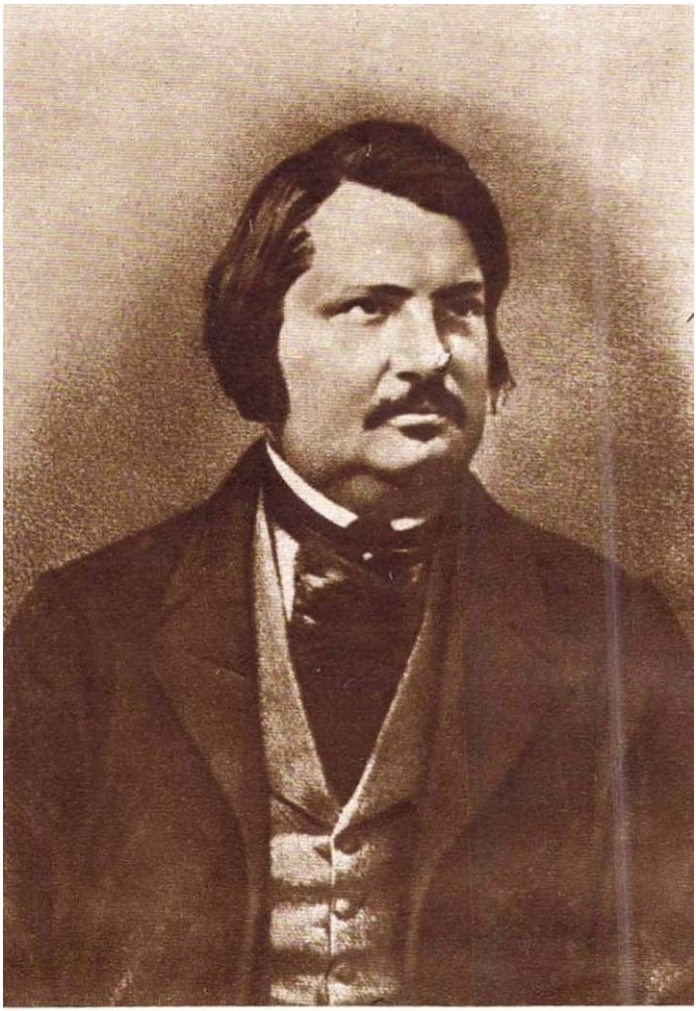

Doamnei ducese de Castries.

HONORÉ DE BALZAC

Voiajorul comercial, personaj necunoscut în antichitate, nu este oare una dintre figurile cele mai ciudate, făurite de moravurile epocii noastre? Nu e oare sortit să însemneze, într-o anumită ordine a lucrurilor, marea trecere care, pentru cercetători, leagă vremea exploatărilor materiale de vremea exploatărilor intelectuale? Veacul nostru va reuni domnia forţei izolate, îmbelşugată în creaţii originale, cu domnia forţei uniforme, dar care nivelează, ridicând la acelaşi nivel produsele, aruncându-le cu grămada şi supunându-se unei gândiri unitare; aceasta fiind cea din urmă înfăţişare a societăţilor. După saturnalele spiritului ajuns la îndemâna tuturor, după ultimele sforţări ale civilizaţiilor, care adună comorile pământului într-un singur loc, nu vine oare totdeauna întunericul barbariei? Voiajorul comercial nu e oare pentru idei ceea ce e diligenţa pentru oameni şi lucruri? Le cară de colo până colo, le pune în mişcare, le face să se ciocnească între ele; îşi ia, din centrul luminos, încărcătura sa de raze

şi le seamănă printre neamurile adormite. Acest pirofor[1] omenesc este un savant neştiutor de carte, un păcălici păcălit, un preot necredincios, care propovăduieşte cu atât mai bine tainele şi dogmele sale. Ciudată figură! Omul acesta a văzut tot, ştie tot, cunoaşte pe toată lumea. Săturat de viciile Parisului, el poate să îmbrace simplitatea provinciei. Nu e el oare veriga care leagă satul de capitală, deşi în fond nu e nici parizian, nici provincial? Căci e călător. Nu adânceşte nimic; învaţă pe de rost numele oamenilor şi locurilor; lucrurile le preţuieşte doar la suprafaţă; are un metru deosebit ca să socotească totul pe măsura sa; într-un cuvânt, privirea lui alunecă peste lucruri şi nu le pătrunde. Se interesează de orice, dar nimic nu-l interesează. Zeflemist şi cântăreţ, pare să se împace foarte bine cu toate partidele, dar de obicei, în adâncul sufletului, e patriot. Mim excelent, reuşeşte să-şi întipărească pe faţă, rând pe rând, zâmbetul dragostei, al bucuriei, al amabilităţii şi să-l lepede apoi, trecând la firea sa adevărată, la starea normală în care îşi află odihna. E nevoit să fie bun observator, dacă nu vrea să se lase de meserie. Nu e silit oare neîncetat să caute să pătrundă omul dintr-o singură ochire, să-i ghicească faptele, purtările şi, mai ales, dacă e bun de plată; apoi să preţuiască îndată sorţii de izbândă, ca să nu-şi piardă vremea în zadar? Obiceiul de a lua grabnic o hotărâre în orice chestie îl face să judece cu uşurinţă totul. Rezolvă dintr-odată orice, vorbeşte ca un maestru despre teatrele Parisului, despre actorii lor şi despre cei din provincie. Apoi, cunoaşte, *de actu et visu*[2]*,* locurile bune şi pe cele rele din Franţa. La nevoie, te-ar putea călăuzi tot aşa de bine la viciu, ca şi la virtute. Înzestrat cu elocvenţa unui robinet cu apă caldă, pe care îl învârti cum vrei, nu poate oare tot atât de bine să oprească şi să ia de-a capul, fără greş, colecţia lui de fraze ticluite, care curg fără

[1] *Pirofor* – compoziţie chimică care ia foc în contact cu aerul.

[2] *De actu et visu* – în limba latină: prin acţiune şi vedere, din experienţă proprie.

încetare şi fac asupra victimei impresia unui duş moral? Povestitor voios din cale afară, fumează şi bea. Are brelocuri, impune oamenilor de jos, în sate trece drept *milord*, nu îngăduie nimănui să-l *„bată la cap”* – cuvânt din argoul său – şi ştie să-şi lovească la vreme buzunarul, ca să-şi sune banii, pentru a nu fi luat drept hoţ de către slujnicele nespus de bănuitoare ale caselor burgheze în care pătrunde. Cât despre activitatea sa, nu e oare însuşirea cea mai măruntă a acestui mecanism omenesc? Nici eretele, năpustindu-se asupra prăzii sale, nici cerbul născocind noi tertipuri ca să treacă pe sub nasul câinilor, făcându-i pe vânători să-i piardă urma, nici câinii adulmecând vânatul nu se pot compara cu repeziciunea zborului său atunci când întrezăreşte un comision, cu dibăcia piedicilor pe care le pune rivalului său ca să i-o ia înainte, cu măiestria cu care simte, miroase şi descoperă un plasament de mărfuri. Câte însuşiri de seamă *nu-i trebuiesc unui astfel de om!* Găseşti cumva într-o ţară mulţi diplomaţi de aceştia de rând, mijlocitori iscusiţi, vorbind în numele stămburilor, al giuvaerurilor, al postavului, al vinului şi adesea mai dibaci decât ambasadorii, care, cei mai mulţi, nu au decât maniere. Nimeni în Franţa nu se îndoieşte de puterea de necrezut desfăşurată fără încetare de voiajori, care înfruntă cutezători negocierile, reprezentând în cel mai păcătos târguşor geniul civilizaţiei şi invenţiile pariziene, în luptă cu bunul-simţ, cu neştiinţa sau cu rutina provinciilor. Cum putem uita aci pe acei minunaţi salahori care plămădesc inteligenţa populaţiei, ospătează cu vorba mulţimile cele mai nesupuse şi oare seamănă cu acei cioplitorii neobosiţi, a căror daltă şlefuieşte porfirul cel tare! Dacă vreţi să cunoaşteţi puterea cuvântului şi presiunea foarte puternică pe care o exercită vorbirea asupra banilor care rezistă cu cea mai mare îndărătnicie, ai proprietarului înfundat în vizuina lui de la ţară, ascultaţi discursul unuia dintre fruntaşii industriei pariziene, în folosul cărora aleargă, se zbat şi lucrează

aceste inteligente pistoane ale maşinii cu aburi numite speculaţie.

— Domnule, îi spunea unui savant economist, directorul-casier-girant-secretar-general şi administrator al uneia dintre cele mai vestite societăţi de asigurare împotriva incendiului, domnule, în provincie, din cinci sute de mii de franci prime de reînnoit, nu se iscălesc de bunăvoie mai mult de cincizeci de mii; restul de patru sute cincizeci de mii ne sunt aduse prin insistenţa agenţilor noştri, care se duc la asiguraţii ce sunt în întârziere, să le bată capul, până ce semnează din nou poliţele de asigurare, înspăimântându-i şi înfierbântându-i cu povestiri cumplite despre incendii, şi aşa mai departe... Astfel că elocvenţa, potopul de vorbe de pe buze intră cu nouă zecimi în planurile şi mijloacele exploatării noastre.

A vorbi! A te face ascultat, nu înseamnă a fermeca? O naţiune oare are două Camere, ca şi o femeie, care ascultă cu amândouă urechile, sunt tot aşa de pierdute. Eva şi şarpele ei alcătuiesc simbolul veşnic al unui fapt de toate zilele, care a început şi care se va sfârşi poate odată cu lumea.

— După o convorbire de două ore, clientul trebuie să facă ceea ce doreşti, spunea un avocat retras din afaceri.

Urmăriţi-l cu atenţie pe voiajorul comercial! Cercetaţi această făptură! Nu treceţi cu vederea nici surtucul măsliniu, nici paltonul, nici gulerul de marochin, nici pipa, nici cămaşa de stambă cu dungi albastre. Câte firi deosebite n-o să descoperiţi în fiinţa aceasta nemaipomenită, care îndură orice! Priviţi! Ce mai atlet, ce mai circ şi ce arme de luptă: el, publicul şi limba lut. Marinar cutezător, se îmbarcă, înarmat cu câteva fraze, ca să pescuiască cinci-şase sute de mii de franci în mările îngheţate, în ţara irochezilor, în Franţa. Nu trebuie oare să scoţi la iveală prin operaţii care ţin numai de inteligenţă, laurul pitit în cotloanele provinciei, să-l scoţi fără durere?

Plevuşca din provincie nu iese nici la undiţă, nici la făclie şi nu se prinde decât cu vârşa, cu năvodul, cu sculele cele mai blânde. Şi acum, vă puteţi gândi fără să vă cutremuraţi la potopul de vorbe care-şi revarsă puhoaiele, din zorii zilei, în Franţa? Cunoaşteţi specia, iată individul.

La Paris se află un voiajor fără pereche, tipul speciei, un om care dispune în cel mai înalt grad de toate însuşirile legate de soiul succeselor sale. În cuvântul lui se întâlnesc împreună cleiul cu vitriolul; cleiul, ca să momească victima, s-o învăluie şi s-o facă să se alipească părerii lui; vitriolul, ca să-i topească socotelile cele mai neînduplecate. Ramura în care lucra era *pălăria;* dar talentul şi măiestria cu care reuşea să prindă în mreje oamenii îl făcură să dobândească o atât de mare faimă comercială, încât toţi negustorii de *marfă de Paris* îi făceau curte, ca să-l înduplece să binevoiască a le lua comisioanele. Astfel că, atunci când se întorcea la Paris după marşurile sale triumfale, o ducea numai în chefuri şi ospeţe; în provincie, corespondenţii îl linguşeau; la Paris, casele mari de comerţ nu ştiau cum să-l mai măgulească. Pretutindeni era bine primit, sărbătorit şi ospătat; să prânzească, să cineze singur era pentru el un berbantlâc. Ducea o viaţă de suveran, mai mult încă, de gazetar. Dar oare nu era el foiletonul însufleţit al negoţului parizian? Îl chema Gaudissart şi renumele său, creditul său, laudele de care era copleşit îi aduseseră porecla de *faimosul.* Oriunde ar fi intrat băiatul ăsta, într-un birou, ca şi într-un han, într-un salon sau într-o diligenţă, într-o mansardă sau într-o casă de bancă, lumea spunea văzându-l: „Ah! Iată-l pe faimosul Gaudissart”. Niciodată nu s-a pomenit un nume mai potrivit cu fizionomia, cu apucăturile, cu ţinuta, cu vocea şi cu graiul cuiva. Totul îi surâdea Voiajorului şi Voiajorul surâdea tuturor*. Similia similibus*[3], el întruchipa homeopatia. Calambururi, râs

[3] *Similia similibus* – în limba latină: cele asemenea se potrivesc între ele; deviza medicinii homeopatice *„similis similibus curantur” e*xprimă

zgomotos, chip monahal, obraz de călugăr minorit, înveliş rabelaisian; mintea, faţa, trupul, veşmântul se potriveau de minune, punând multă voie bună şi haz în toată făptura lui. Om cu care te înţelegi bine în afaceri, cumsecade, vesel, recunoşteai într-însul pe bărbatul îndatoritor preţuit de tinerele lucrătoare cochete şi galante; bărbat ce urcă cu eleganţă pe imperiala unei trăsuri, dă mâna unei doamne căreia îi, vine greu să se dea jos din cupeul său, glumeşte văzând basmaua de la gâtul surugiului şi îi vinde o pălărie; zâmbeşte slujnicei, o ia sau în braţe, sau cu vorbe de dragoste; imită la masă cum gâlgâie lichidul dintr-o sticlă, dându-şi bobârnace în obrazul anume aplecat; cu gura plină de bere ştie să facă o ţâşnitură repezind aerul printre buze; loveşte tare cu cuţitul în paharele cu şampanie fără să le spargă şi le spune celorlalţi: „Faceţi şi voi la fel!” Ia peste picior pe călătorii sfioşi, contrazice pe cei prea învăţaţi. La masă domină şi înfulecă bucăţile cele mai bune. Om energic, de altfel, putea să înceteze la vreme cu glumele şi părea serios în clipa când îşi arunca mucul de ţigară şi spunea, privind spre oraş: „Mă duc să văd cât le poate pielea oamenilor de colo!” Gaudissart devenea atunci cel mai dibaci, cel mai iscusit ambasador. Ştia să intre la subprefect, ca un administrator; la bancher, ca un capitalist; la un regalist, ca un om cu frica lui Dumnezeu şi devotat regelui; ca un burghez, la burghezi; într-un cuvânt, era pretutindeni ceea ce trebuia să fie; îl lăsa pe Gaudissart la uşă şi îl lua din nou la plecare.

Până în 1830, faimosul Gaudissart rămăsese credincios mărfii de Paris. Răspunzând celor mai felurite toane şi gusturi omeneşti, numeroasele ramuri ale acestui negoţ îi îngăduiseră să cerceteze colţurile cele mai tainice ale inimilor, îi dezvăluiseră tainele elocvenţei sale atrăgătoare, meşteşugul de a dezlega băierile cele mai bine înnodate ale

părerea că bolile se tămăduiesc cu leacuri asemănătoare cu afecţiunile respective.

pungilor, de a trezi poftele femeilor, ale bărbaţilor, ale copiilor, ale slujnicelor şi de a-i convinge să, şi le împlinească. Nimeni nu cunoştea ca el măiestria de. a momi pe negustori cu vrăjile unei afaceri şi de a pleca tocmai în clipa când dorinţa ajungea la culme. Plin de recunoştinţă faţă de comerţul de pălării, spunea că lucrând pentru ce e din afara capului înţelesese lăuntrul său, că luase obiceiul să îmbrobodească oamenii, să li se suie în cap ş.a.m.d.... Glumele lui despre pălării erau nesecate. Totuşi, după august şi octombrie 1830, el se lăsă de *pălărierie* şi de *marfa de Paris,* de comisionul negoţului cu lucruri mecanice şi la vedere, pentru a se arunca în sferele cele mai înalte ale speculaţiei pariziene. Părăsi, după cum spunea, materia pentru gândire, produsele de manufactură pentru construcţiile mentale cu mult mai înalte. Este nevoie de o desluşire.

Schimbarea de la 1830[4] scoase la iveală, după cum se ştie, multe idei învechite, pe care speculatori dibaci încercară să le întinerească. După 1830, îndeosebi, ideile ajunseră valori; şi aşa cum a spus un scriitor destul de spiritual ca să nu tipărească nimic, astăzi se fură mai multe idei decât batiste. Poate că vom vedea într-o zi o Bursă a ideilor; dar chiar de pe acum, bune sau rele, ideile se cotează, se recoltează, se importă, au căutare, se vând, se înfăptuiesc şi aduc câştiguri. Dacă nu se găsesc idei de vânzare, Speculaţia caută să asigure vorbelor mai multă trecere, să le dea consistenţa unei idei şi trăieşte din vorbele ei ca pasărea din seminţele de mei. Nu râdeţi! O vorbă face cât o idee într-o tară în care eşti atras mai mult de eticheta sacului decât de conţinutul lui. N-am văzut oare librăria exploatând cuvântul *pitoresc,* după ce literatura a ucis cuvântul *fantastic?* Şi de aceea fiscul a născocit impozitul intelectual, s-a priceput foarte bine să măsoare câmpul anunţurilor, să înregistreze prospectele şi să

[4] *Schimbarea de la 1830* – revoluţia franceză din 1830.

cântărească gândirea în palatul Timbrelor, din *rue de la Paix*. Devenind exploatare, era firesc ca inteligenta şi produsele ei să se supună sistemului întrebuinţat de exploatările de manufactură. Şi astfel, ideile zămislite la un pahar de vin în creierul unor parizieni ce par leneşi, dar care dau bătălii morale, golind la sticle sau tăind pulpa unui fazan, sunt predate a doua zi după naşterea lor cerebrală voiajorilor comerciali, însărcinaţi să prezinte cu dibăcie *urbi et orbi*[5]*.* La Paris şi în provincie, slăninuţa friptă pe grătar a Anunţurilor şi a Prospectelor, cu ajutorul cărora se prinde în capcana întreprinderii şoarecele provincial, care îndeobşte se numeşte fie abonat, fie acţionar, fie membru corespondent, uneori subscriitor sau protector, dar peste tot e un prostănac.

— Sunt un prostănac, îşi zice câte un proprietar ce s-a lăsat ispitit de ideea de a *funda* cutare lucru şi care în cele din urmă vede că i s-au dus la fund vreo mie sau o mie două sute de franci.

— Abonaţii, spune speculantul, sunt nişte prostănaci, care nu vor să înţeleagă că, pentru a propăşi în domeniul intelectual, e nevoie de mai mulţi bani decât pentru a face o călătorie în Europa.

Este deci o veşnică ciocnire între lumea înapoiată, care nu vrea să plătească birurile pariziene şi perceptorul care, trăind din încasările lui, împănează mulţimea cu idei noi, o înveleşte cu felii de întreprinderi, o frige pe grătar de prospecte, o rumeneşte cu linguşiri, ca în cele din urmă s-o mănânce cu vreun sos nou, în care ea îşi încurcă picioarele şi de care se ameţeşte, ca o muscă în plombagină. Dar şi ce de strădanii s-au făcut, de la 1830 încoace în Franţa, pentru a mări zelul, respectul de sine ale *maselor inteligente şi progresive!* Titluri, medalii, diplome, un fel de Legiune de Onoare[6] născocită pentru obştea mucenicilor, s-au urmat cu

[5] *Urbi et orbi* – în limba latină: peste tot („oraşului şi universului”).

[6] „Legiunea de onoare” – decoraţie franceză, instituită în 1802 de Napoleon Bonaparte; pe atunci prim-consul, pentru a răsplăti serviciile

repeziciune. În sfârşit, toate fabricile de produse intelectuale au descoperit un pigment, un ghimber special, spre bucuria lor. De aci se trag primele, de aci dividendele anticipate; de aci acea recrutare de nume celebre, făcută fără ştirea nenorociţilor artişti care le poartă, punându-i astfel să coopereze activ la întreprinderi mai numeroase ca zilele anului, fiindcă legea n-a prevăzut furtul numelor. De aci se trage şi furtişagul ideilor pe care, asemănători negustorilor de sclavi din Asia, antreprenorii spiritului public le smulg, abia încolţite, creierului părintesc, le dezbracă, le târăsc în fata sultanului lor tâmp, Shahababamul[7], acel public cumplit care, dacă nu petrece, le taie capul şi le ia înapoi tainul de aur.

Gaudissart se molipsi şi el de această nebunie a vremii noastre şi iată cum: o companie de asigurări pe viaţă şi pe capitaluri auzi vorbindu-se de elocvenţa lui irezistibilă şi-i propuse un câştig nemaiîntâlnit; iar el primi. O dată târgul încheiat, învoiala iscălită, voiajorul fu dat la înţărcat secretarului-general al administraţiei, care scoase mintea lui Gaudissart din scutece, îi explică punctele întunecate ale afacerii, îl învăţă jargonul, îi desfăcu bucată cu bucată tot mecanismul, îi desluşi cu de-amănuntul anatomia publicului deosebit pe care el avea să-l jumulească, îl îndopă cu fraze, îl îmbuibă cu răspunsuri de dat pe nepregătite, îl aprovizionă cu argumente decisive; într-un cuvânt, ascuţi vârful limbii care trebuia să lucreze asupra vieţii din Franţa. Dar şi pruncul răspunse de minune îngrijirilor date de domnul secretar-general. Fruntaşii Asigurărilor pe Viaţă şi Capitaluri l-au lăudat cu atâta căldură pe faimosul Gaudissart, au avut atâtea atenţii faţă de el, au pus aşa de bine în lumină, în înaltele sfere ale băncilor şi diplomaţiei intelectuale însuşirile acestei reclame vii, încât directorii financiari a două ziare faimoase în vremea aceea, dar

militare şi civile.

[7] *Shahababamul* – şahul cel mare.

dispărute acum, s-au gândit să-l folosească pentru a le face abonamente. *Globul,* organ al doctrinei lui Saint-Simon[8] şi *Mişcarea,* ziar republican, îl atraseră pe faimosul Gaudissart în birourile lor şi-i propuseră fiecare câte zece franci de cap de abonat dacă aduce o mie, dar numai cinci franci dacă trage pe sfoară numai cinci sute. PARTIDA *Ziar politic* nevătămând de fel PARTIDA *Asigurări asupra capitalurilor,* târgul se făcu. Gaudissart ceru totuşi o retribuţie de cinci sute de franci pentru cele opt zile în care trebuia să se pună în curent cu doctrina lui Saint-Simon[9], invocând sforţările nemaipomenite de memorie şi de inteligenţă de care este nevoie pentru a studia temeinic această *marfă* şi a putea vorbi despre ea aşa cum se cuvine „ca să nu fie înfundat”. Republicanilor nu le ceru nimic. În primul rând, fiindcă îl atrăgeau ideile republicane, singurele care, după părerea lui Gaudissart, ar fi putut stabili o egalitate raţională; apoi, Gaudissart, fusese pe vremuri amestecat în conspiraţia Carbonarilor francezi[10]; fusese arestat, dar eliberat din lipsă de dovezi; în sfârşit, atrase luarea-aminte a bancherilor ziarului că din iulie lăsase să-i crească mustaţa şi că nu-i mai trebuia decât o anumită şapcă şi nişte pinteni lungi, pentru ca să reprezinte Republica. Vreme de o săptămână se duse în fiecare dimineaţă la *Globul,* ca să tocească doctrina lui Saint-Simon, iar seara

[8] *Globul, gazeta doctrinei lui Saint-Simon – Globul* al cărui prim număr a apărut în septembrie 1824, a fost mai întâi o publicaţie literară care susţinea şcoala romantică: apoi a avut preocupări filosofice şi politice; din 1830, a devenit organul partizanilor lui Saint-Simon.

[9] Saint-Simon (1760-1825), unul dintre marii socialişti utopici, din secolul al XIX-lea, s-a apropiat de înţelegerea rolului proprietăţii şi claselor în dezvoltarea societăţii. Constatând antagonismele. el se interesează de „clasa cea mai numeroasă şi cea mai săracă”, dar nu vede misiunea istorică a proletariatului şi preconizează, ca soluţie, organizarea ştiinţifică a marii industrii în sânul societăţii capitaliste.

[10] *Mişcarea carbonarilor francezi* – mişcare liberală conspirativă care s-a întins în Franţa din vremea Restauraţiei, venind din Italia: numele italienesc de „carbonari” se datora faptului că, adesea, conspiratorii se adunau la început în colibele cărbunarilor.

alerga la birourile societăţii de asigurare, ca să înveţe subtilităţile limbajului financiar. Aptitudinea, memoria lui erau atât de uimitoare, încât putu să pornească în călătorie pe la 15 aprilie, timp în care îşi făcea în fiecare an prima lui campanie. Se zice că două mari întreprinderi comerciale, îngrijorate de prostul mers al afacerilor, îl ademeniră pe ambiţiosul Gaudissart şi-l hotărâră să primească şi comisioanele lor. Regele voiajorilor se arătă milostiv, de dragul vechilor săi prieteni şi al primei uriaşe, care-i fu acordată.

— Ascultă, Jenny, mititico, spunea el, în trăsură, unei drăguţe florărese.

Oamenilor cu adevărat mari le place să se lase stăpâniţi de o fiinţă slabă; şi Gaudissart avea în Jenny tiranul său; la ora unsprezece, o aducea de la Gymnase, unde o dusese, foarte gătită, într-o lojă de rangul întâi.

— La întoarcere, Jenny, am să-ţi mobilez odaia, şi încă foarte îngrijit. Lungana de Matilda, care-ţi tot bate capul cu asemuirile ei, cu şalurile ei veritabile de India, aduse de curierii ambasadei ruseşti, cu argintăria ei aurită şi cu prinţul ei rus, care cred că e un mare farsor, nu va mai găsi ce să cârtească. Am să consacru împodobirii odăii tale toţi *copiii* pe care am să-i fac în provincie.

— Ia te uită! Ce drăguţ din partea ta! exclamă florăreasa. Cum, neruşinatule, nemernicule, îmi spui aşa liniştit, că o să faci copii, şi-ţi închipui că eu o să îndur aşa ceva?

— Vai! te-ai prostit, Jenny dragă? E un fel de a vorbi în negoţul nostru.

— Frumos negoţ!

— Dar ascultă o dată! Dacă vorbeşti întruna, sigur ca o să ai dreptate!

— Păi şi vreau să am dreptate întruna. Uite la el! nu ţi-e ruşine?

— Nu vrei să mă laşi să isprăvesc? Am luat sub ocrotirea mea o idee minunată, Un ziar care se face pentru copii. În

meseria noastră, voiajorii când au făcut într-un oraş – să spunem – zece abonamente la *Ziarul Copiilor,* zic: am făcut *zece copii;* iar atunci când voi face zece abonamente la ziarul *Mişcarea,* am să spun; astă-seară am făcut zece *Mişcări.* Acum înţelegi?

— Halal să-ţi fie! Te-apuci să faci politică? Parcă te văd la Sainte-Pelagie[11], şi eu o să trebuiască să alerg acolo în fiecare zi. Ah! dac-ai şti la ce te înhami când iubeşti un bărbat, zău, mai bine v-am lăsa să vă descurcaţi singuri, voi toţi bărbaţii. Haide, mâine pleci, ce să ne mai băgăm în cap atâtea gânduri negre; toate astea-s prostii.

Trăsura se opri în faţa unei case clădite de curând, în strada d'Artois, unde Gaudissart şi Jenny se urcară la etajul al patrulea. Acolo locuia domnişoara Jenny Courand, despre care se zicea îndeobşte că ar fi fost cununată în taină cu Gaudissart, zvon pe care voiajorul nu-l dezminţea. Ca să-şi păstreze puterea asupra lui, Jenny Courand îl silea pe faimosul Gaudissart să aibă grijă de tot felul de nimicuri, ameninţându-l mereu că îl părăseşte dacă uită cumva vreunul dintre ele. Gaudissart trebuia să-i scrie din fiecare oraş unde se oprea şi să-i dea socoteală de fiecare faptă a lui.

— Şi câţi copii trebuie să faci, ca să-mi mobilezi odaia? zise ea aruncându-şi şalul şi aşezându-se lângă un foc viu.

— Am câte cinci gologani de fiecare abonament.

— Frumos! Şi cu cinci gologani crezi tu că o să mă îmbogăţeşti! Doar de-ai fi ca jidovul rătăcitor şi ai avea buzunarele cusute.

— Dar bine, Jenny, am să fac mii de copii. Gândeşte-te că până acum copiii n-au avut un ziar al lor. Dar prost mai sunt că vreau să-ţi explic politica afacerilor. Habar n-ai tu de toate astea!

— Ei, ia vezi, Gaudissart! Dacă sunt aşa de proastă, de ce mă iubeşti?

[11] *Sainte-Pelagie* – închisoare din vechiul Paris. În Sainte-Pelagie erau închişi scriitorii şi deţinuţii politici, între 1792 şi 1899.

— Fiindcă eşti o proastă… încântătoare. Ascultă, Jenny! Vezi tu, dacă reuşesc să plasez *Globul, Mişcarea, Asigurările* şi mărfurile mele de Paris, în loc să câştig opt sau zece mii de franci amărui pe an, vânturându-mă de colo până colo, ca o paiaţă de bâlci, sunt în stare să aduc douăzeci sau treizeci de mii de franci dintr-o singură călătorie.

— Desfă-mi şiretele, Gaudissart, dar vezi, nu trage.

— Şi atunci, zise voiajorul uitându-se la spatele catifelat al florăresei, am să mă fac acţionar la ziare, ca Finot, un prieten de al meu, fiul unui pălărier, care are acum treizeci de mii de franci pe an şi care o să fie numit pair al Franţei[12]. Când te gândeşti că prichindelul de Popinot… Ah! Doamne, uitasem să spun că domnul Popinot a fost numit ieri ministrul Comerţului. Eu de ce n-aş avea ambiţie? Ehei! Aş prinde pălăvrăgeala de la tribună şi aş putea ajunge ministru. Şi încă îndrăzneţ de tot! Ia ascultă:

„Domnilor – zise el, stând în dosul unui fotoliu – presa nu e nicio unealtă, nicio negustorie. Privită din punct de vedere politic, presa e o instituţie. Or, noi suntem obligaţi aici să privim numai politic lucrurile, deci… (răsuflă adânc), deci, trebuie să ne dăm seama dacă e folositoare sau dăunătoare, dacă trebuie să fie încurajată sau oprită, constrânsă sau liberă: grave chestiuni! Nu cred că abuzez de clipele totdeauna atât de preţioase ale Camerei cercetând acest articol şi arătându-vă care sunt condiţiile. Mergem spre prăpastie. Desigur, legile nu sunt bătute la piuă cum trebuie…

— Ei? zise el uitându-se la Jenny. Toţi oratorii mână Franţa spre o prăpastie; spun asta, sau vorbesc despre carul statului, despre furtuni şi orizonturi politice. Parcă nu le cunosc eu toate minciunile! Mă pricep la orice negoţ. Şi ştii de ce? M-am născut cu căiţă în cap. Mama mi-a păstrat căiţa, am să ţi-o dau. Deci, o să fiu în curând la putere, eu,

[12] *Pair al Franţei* – membru al Camerei superioare, în timpul Restauraţiei.

ăsta care mă vezi.

— Tu?

— Şi de ce adică n-aş fi baronul Gaudissart, pair al Franţei? Nu l-au făcut până acum de două ori deputat pe domnul Popinot, în arondismentul al patrulea? La masă cu Ludovic-Filip! Se zice că Finot o să ajungă consilier de stat. Ah! De m-ar trimite pe mine ambasador la Londra, le-aş arăta eu englezilor. Nimeni nu l-a păcălit încă pe Gaudissart, pe faimosul Gaudissart. Da! Nu m-a pus nimeni în cofă şi nici n-o să mă pună vreodată, în nicio meserie, politică sau nepolitică, aci sau aiurea. Dar deocamdată, trebuie să fiu cu trup şi suflet al capitalurilor, al *Globului,* al *Mişcării,* al *Copiilor* şi al mărfii de Paris.

— O s-o păţeşti cu ziarele alea ale tale. Mă prind că nici n-apuci bine să ajungi la Poitiers şi au să te înhaţe.

— Pe ce ne prindem, mititica?

— Pe un şal.

— Fie! Dacă pierd şalul, mă întorc iar la marfa mea de Paris şi la pălării. Dar să-l înfunde cineva pe Gaudissart, niciodată, niciodată!

Şi faimosul voiajor se înfipse în faţa frumoasei Jenny, o privi ţanţoş, cu o mână petrecută sub jiletcă, cu capul întors pe trei sferturi, cu o înfăţişare napoleoniană.

— Of! Caraghios mai eşti! Ce ai mâncat astă seară?

Gaudissart era un bărbat de treizeci şi opt de ani, de statură mijlocie, voinic şi gras, ca un bărbat deprins să umble cu diligenta; cu o faţă rotundă ca un dovleac, roşcovană, cu trăsături regulate, ca acele chipuri clasice adoptate de sculptorii tuturor ţărilor pentru statuile Belşugului, Legii, Puterii, Negoţului, şi aşa mai departe… Pântecul lui proeminent avea forma unei pere. Avea picioare scurte, dar era sprinten şi nervos. O luă pe Jenny, pe jumătate dezbrăcată, şi o puse în pat.

— Taci, femeie liberă ce eşti! zise el. Habar n-ai ce e *femeia liberă,* Saint-Simonismul, Antagonismul, Furierismul,

Criticismul[13] şi cu exploatarea pătimaşă, ei uite! Asta e... în sfârşit, sunt zece franci de fiecare abonament, doamnă Gaudissart...

— Pe cuvântul meu de onoare, eşti nebun, Gaudissart!

— Din ce în ce mai nebun după tine, zise el, aruncându-şi pălăria pe divanul florăresei.

A doua zi de dimineaţă, după ce mâncă la prânz foarte mult la Jenny Courand, Gaudissart porni călare, ca să meargă în capitalele de plasă, a căror cercetare îi fusese dată în grijă mai cu deosebire, de către feluritele întreprinderi în slujba cărora îşi pusese tot talentul. După ce îi trebuiseră patruzeci şi cinci de săptămâni ca să străbată locurile cuprinse între Paris şi Blois, se opri două săptămâni în oraşul acesta din urmă, ca să-şi scrie scrisorile şi să viziteze târguşoarele din judeţ. În ajunul plecării sale la Tours, trimise domnişoarei Jenny Courand scrisoarea următoare ale cărei amănunte fermecătoare nu ar putea fi întrecute de nicio povestire, şi care dovedeşte de altfel cât de legitime erau legăturile care uneau pe aceste două fiinţe.

SCRISOAREA LUI GAUDISSART
CĂTRE JENNY COURAND

„Scumpa mea Jenny, cred că ai să pierzi prinsoarea. Întocmai ca Napoleon, Gaudissart îşi are steaua lui şi nu va avea niciun Waterloo. Am izbândit peste tot, în condiţiile date. Asigurarea asupra capitalurilor merge foarte bine. De la Paris la Blois, am plasat aproape două milioane; dar pe

[13] *Saint-Simonismul. Antagonismul, Furierismul, Criticismul* – Gaudissart citează unele curente filosofice ale vremii; alături de cel al lui Saint-Simon, socialismul utopic al lui Fourier (1772—1837) preconiza o organizare socială nouă, bazată pe înalta productivitate a muncii, dar cu colaborarea capitaliştilor; criticismul era denumirea pe care a dat-o Kant (1724—1804) filosofiei sale.

măsură ce înaintez spre mijlocul Franţei, căpăţânile se fac din ce în ce mai tari şi, prin urmare, şi milioanele cu mult mai rare. Marfa de Paris îşi vede de drumul ei bun. Ca un inel pe deget. Cu limba mea ascuţită de altădată înfig ţepuşa frigării de minune în negustoraşii ăştia de treabă. Am plasat o sută şaizeci şi două de şaluri de caşmir Ternaux la Orléans. Nu ştiu, pe cuvântul meu de onoare, ce vor să facă din ele; doar să le pună din nou pe spinarea oilor. CU despre marfa-ziare, drace! asta e altă poveste. Doamne-Dumnezeule! Ce mult trebuie să-i baţi la cap pe indivizii ăştia, până să-i înveţi un cântec nou! Până acum, n-am făcut decât şaizeci şi două de Mişcări*. Pe tot parcursul. cu o sută mai puţin decât şalurile Ternaux, vândute într-un singur oraş. Şmecherii ăştia de republicani nu se abonează de loc. Stai de vorbă cu ei, discută, sunt de aceeaşi părere cu tine şi îndată se învoiesc să răstoarne tot ce e pe lume! Crezi că se abonează vreunul? Aş, de unde! mută-ţi gândul! Destul să aibă o palmă de loc de unde să-i iasă vreo douăsprezece verze şi atâta pădure încât să-şi facă o scobitoare, şi omul nostru o să-ţi vorbească de consolidarea proprietăţii, de impuneri, de strânsul bucatelor, de reparaţii, de o mulţime de fleacuri; şi eu îmi pierd timpul şi-mi umblă gura întruna despre patriotism. Proastă treabă! Îndeobşte,* Mişcarea *e slabă. Le-am scris domnilor de acolo. Rău îmi pare, din pricina credinţelor mele. Cât despre* Glob*, e altceva. Când aduci vorba despre doctrinele noi cu oameni care-ţi par în stare să creadă în gogoşile astea, parcă le-ai spune că o să le dai foc caselor. Degeaba îi încredinţez eu că ăsta e viitorul, beneficiul înţeles cum se cuvine, exploatarea în care nimic nu se pierde; că e destulă vreme de când omul exploatează omul şi de când femeia e sclavă; că trebuie să facem să biruie marea idee providenţială, şi să obţinem o coordonare mai raţională a ordinii sociale; şi, în sfârşit, toate celelalte fraze ale mele. Ei, da! Când încep cu idei de astea, oamenii din provincie îşi închid dulapurile, de parcă se tem să nu le iau ceva şi mă*

roagă să plec. Proşti mai sunt şi guguştiucii ăştia! Globul *a păţit-o rău. Le-am spus-o: «Prea sunteţi înaintaţi; mergeţi înainte, prea bine, dar trebuiesc şi-nfăptuiri; cei din provincie ţin la înfăptuiri». Totuşi am mai făcut o sută de* Globuri*, ceea ce e o minune, ţinând seama de căpăţânile astea groase de la ţară. Dar le făgăduiesc atâtea lucruri măreţe, că nu ştiu zău cum vor face globulii, globiştii sau globienii ca să le aducă la îndeplinire; dar, fiindcă mi-au spus că au să orânduiască lumea cu mult mai bine decât acum, o iau şi eu înainte şi fac prorociri potrivit cu cei zece franci de abonament. Un fermier a crezut că e vorba de pământ, din pricina numelui, şi l-am băgat în* Glob*. Desigur însă că o să prindă gust, are o frunte boltită şi frunţile boltite sunt toate ale ideologilor. Ah! Dar întreabă-mă de* Copii! *Am făcut două mii de* Copii *de la Paris până la Blois. Ce să-ţi mai spun? Îi arăţi mamei poza, ferindu-te de copil, ca să vrea şi copilul s-o vadă; fireşte, copilul o vede şi o trage pe maică-sa de rochie, până capătă gazeta, fiindcă şi tata* ale *gazetă. Mama are o rochie de douăzeci de franci şi nu vrea să i-o rupă ţâncul; ziarul nu costă decât şase franci, deci scapă mai ieftin; şi iese abonamentul. E un lucru minunat, de o reală nevoie, plasată cam între dulciuri şi poze, două veşnice nevoi ale copilăriei. Au şi început să citească afurisiţii de copii! Am avut aici, la masa hotelului, o ceartă din pricina ziarelor şi a părerilor mele. Eu mâncam liniştit lângă un domn cu pălărie cenuşie, care citea* Journal des Débats*. Îmi zic: trebuie să-mi încerc elocvenţa de tribună. Uite unul care e pentru dinastie, am să mă străduiesc să-l dau gata. Izbânda ar fi fost o straşnică dovadă a talentelor mele de ministru. Şi mă pun pe lucru, începând să-i laud ziarul lui. Hei! O luasem prea încet. Dintr-una într-alta, simt că-mi stăpânesc omul, dând drumul frazelor sforăitoare, cugetărilor pe notele de sus şi altor bazaconii. Toată lumea asculta; şi unul care se vedea după mustăţi că a luat parte la zilele din iulie părea gata să se lase ademenit de* Mişcare*... Dar nu ştiu cum făcui, că am*

scăpat fără niciun rost cuvântul gogoman. Ei, ce să-l vezi pe ăla cu pălăria dinastică, pălăria cenuşie, o pălărie proastă de altfel, de Lyon, jum'ate mătase, jum'ate bumbac, că prinde curaj şi se supără. Eu îmi iau înfăţişarea cea mai măreaţă, ştii tu, şi-i zic: – Hei, domnule, eşti o lighioaie ciudată. Dacă nu-ţi place, îţi stau la dispoziţie. Am luptat în iulie. — Cu toate că sunt capul familiei – zise el – sunt gata să... — Eşti capul familiei, dragă domnule, îi răspund eu. Ai cumva copii?

— Da, domnule. — De unsprezece ani? — Cam aşa ceva. — Ei bine, domnule, o să apară Ziarul Copiilor*: şase franci pe an, un număr pe lună, pe două coloane, redactat de somităţile literare, pe hârtie groasă, cu gravuri datorite penelului cu haz al celor mai buni artişti ai noştri, cu desene adevărate în tuş de India, ale căror culori nu se şterg. Şi dau drumul la toată încărcătura. Tatăl părea fâstâcit. Cearta s-a isprăvit cu un abonament. Numai Gaudissart poate face asemenea isprăvi, îi spunea gângania aia de Lamard nătărăului de Bulot, povestindu-i scena la cafenea.*

Mâine plec la Amboise. Stau la Amboise numai două zile şi am să-fi scriu acum din Tours, unde am să încerc să ţin piept vrăjmaşilor celor mai serbezi, sub raportul inteligenţei şi al cunoştinţelor. Dar pe cuvântul meu! Le vin eu de hac! Le vin eu de hac! De hac! Te las cu bine, mititico, iubeşte-mă întruna şi să-mi fii credincioasă. Fidelitatea, orice ai zice, este una dintre însuşirile femeii libere. Cine-ţi sărută ochişorii?

Félix al tău pentru totdeauna."

După cinci zile, Gaudissart porni într-o dimineaţă de la hotelul Fazanului, unde locuia la Tours, şi se îndreptă spre Vouvray, o plasă bogată şi populată, cu un spirit obştesc care i se păru vrednic de a fi exploatat. Călare pe calul lui, mergea la trap pe şosea şi nu se mai gândea la frazele sale, cum nu se mai gândeşte un actor la rolul pe care l-a jucat

de sute de ori. Faimosul Gaudissart se tot ducea înainte, minunându-se de privelişte, fără nicio grijă, şi nici bănuind măcar că în voioasele vâlcele din Vouvray avea să-şi piardă toată priceperea lui negustorească cea fără de greş.

Aci trebuiesc date câteva lămuriri asupra spiritului obştesc din Touraine. Duhul sfătos, viclean, mucalit, batjocoritor, întipărit în fiecare pagină din opera lui Rabelais, redă întocmai spiritul din Touraine; spirit şlefuit şi subţire, cum trebuie să fie într-un ţinut în care regii Franţei şi-au avut curtea multă vreme; spirit înflăcărat, artistic, poetic, dedat plăcerilor, dar ale cărui înclinaţii nelucrate încă se pierd repede. Moleşeala din aer, blândeţea climatului, uşurinţa de trai, – obiceiurile tihnite înăbuşe curând sentimentul artistic, mărginesc avânturile inimii, macină voinţa cea mai statornică. Duceţi-l pe cineva de fel din Touraine în altă parte; aptitudinile lui sporesc şi dau naştere la înfăptuiri măreţe, aşa cum au dovedit-o, în felurite sfere de activitate, Rabelais şi Semblançiai; tipograful Plantin şi Descartes; Boucicault, Napoleonul vremii sale şi Pinaigrier, care a zugrăvit cele mai multe dintre vitraliile catedralelor, apoi Verville şi Courier[14]. Aşadar, locuitorul din Touraine, atât de distins şi preţuit în altă parte, când e la el acasă, stă ca indianul pe rogojina lui, ca turcul pe sofa. Se foloseşte de spiritul lui ca să-şi biată joc de vecini şi să se înveselească şi ajunge la capătul

[14] *Rabelais şi Samblançay... Plantin şi Descartes... Boucicault... Pinaigrier... Nerville şi Courier* – personalităţi originare din provincia franceză Touraine: Rabelais (1494—1553), ilustru umanist, autorul romanului satiric *Gargantua şi Pantagruel;* Semblançay (1487—1527) ministru al lui Ludovic al XII-lea; Plantin, celebru tipograf stabilit la Anvers (1520— 1589); Descartes (1596—1650) filosof şi savant, părintele raţionalismului; Boucicault (1366—1421), comandant de oşti, mort prizonier în Anglia; Pinaigrier (1490—1550), pictor pe sticlă; Paul-Louis Courier (*1772*—1825), autor al celor mai de seamă pamflete împotriva Restauraţiei; cât despre Béroalde de Nervihe (1558—1612), autorul unor povestiri glumeţe celebre din secolele XVI şi XVII, el nu era născut în Touraine, dar s-a retras în calitate de canonic în oraşul Tours unde a murit proslăvit de concetăţeni.

vieţii fericit. În Touraine e adevărata stăreţie a Thélèmei[15], atât de lăudată în cartea lui Gargantua; găseşti acolo, ca şi în opera poetului, călugăriţe foarte îndatoritoare; şi mâncarea gustoasă atât de mult cântată de Rabelais domneşte în partea locului. Iar cât despre trândăvie, este preamărită şi minunat înfăţişată În această zicătoare populară:

„— Vrei supă, măi vere? — Da. — Adu strachina! — Nu mai mi-e foame!” Dulcea delăsare a acestor obiceiuri tihnite şi uşoare s-o fi datorând oare bucuriei podgoriilor, blândeţii armonioase a uneia dintre cele mai frumoase privelişti ale Franţei sau liniştii unui ţinut, unde nu ajung niciodată armele străinilor? La întrebările acestea nu afli răspuns. Du-te în această Turcie a Franţei, vei trăi în trândăvie, leneş, fericit. De ai fi ambiţios ca Napoleon, sau poet ca Byron[16], o putere straşnică, de neînvins, te va sili să-ţi păstrezi poeziile pentru tine şi să-ţi prefaci în vise planurile ambiţioase.

Faimosul Gaudissart avea să întâlnească în Vouvray pe unul dintre acei mucaliţi localnici, ale căror zeflemele nu atacă decât prin forma lor desăvârşită şi cu care trebui să ducă e luptă crâncenă. Bine sau rău, cei de prin partea locului ţin foarte mult să le rămână ceva moştenire de la părinţi. Ca urmare, doctrina lui Saint-Simon era pe-atunci foarte urâtă şi privită cu dispreţ, însă aşa cum se urăşte şi se dispreţuieşte în Touraine, cu o batjocură şi o glumă aleasă, vrednică de ţinutul povestirilor pline de haz şi al festelor jucate vecinilor; spirit care dispare din zi în zi, în fata acelei vorbiri făţarnice, pe care lord Byron a numit-o

[15] *Stăreţia Thélèmei* – în prima carte a romanului său, Rabelais imaginează o mănăstire-castel, în care trăiesc în belşug, printre cărţi şi opere de artă, oameni cultivaţi şi îndatoritori.

[16] *Byron* – celebru poet englez (1788—1824), autor de versuri avântate şi satirice; a murit la Missolonghi, alături de patrioţii greci care luptau pentru eliberarea patriei lor.

cant-ul englezesc.

Spre nenorocul său, după ce poposise la „Soarele de aur” hanul ţinut de Mitouflet, un fost grenadir din Garda Imperială, care se însurase cu o podgoreancă bogată şi căruia îi încredinţă în mod solemn calul său, Gaudissart se duse la un hâtru din Vouvray, la mucalitul târgului, la poznaşul împins de rolul şi de firea lui să întreţină veselia prin partea locului. Acest Figaro de ţară, fost boiangiu, avea o rentă de şapte, opt mii de franci, o casă frumoasă aşezată pe deal, o nevastă durdulie şi o sănătate înfloritoare. De zece ani încoace nu mai avea decât să-şi îngrijească grădina, nevasta, o fată de măritat, să-şi facă partida în fiecare seară, apoi mai trebuia să afle toate bârfelile care ţineau de plaiul de sub autoritatea lui, să împiedice alegerile, să se războiască cu proprietarii cei mari şi să pregătească mese gustoase, s-o ia călare pe şosea, ca să vadă ce se petrece la Tours şi să-i scoată peri albi preotului; în sfârşit, chestie straşnică, aştepta să vândă o bucată de pământ cuprinsă între viile lui. Pe scurt, ducea viaţa din Touraine, viaţă de târguşor de ţară. Era de altfel fruntaşul cel mai de seamă al burgheziei, capul micii proprietăţi geloase, pizmăreţe, rumegând în minte şi răspândind bucuros bârfelile şi defăimările împotriva aristocraţiei, coborând totul până la nivelul ei, duşmănind, chiar dispreţuind orice era mai presus, cu liniştea de admirat a neştiinţei. Domnul Vernier, căci aşa se numea acest mărunt om de seamă al târgului, tocmai îşi sfârşea. prânzul, între soţia şi fiica lui, când se ivi Gaudissart în sala pe ale cărei ferestre se vedea spre Loara şi Cher, o sală de mâncare dintre cele rai vesele din tot ţinutul.

— Mă rog, domnule Vernier?... zise voiajorul, îndoindu-şi atât de mlădios şira spinării încât părea că n-are oase.

— Da, domnule, îi răspunse isteţul boiangiu întrerupându-l şi, aruncându-i o privire pătrunzătoare, prin care recunoscu îndată cu ce fel de om avea de-a face.

— Domnule, zise Gaudissart, am venit să cer sprijinul

luminilor dumneavoastră, ca să mă descurc în această plasă, unde, după câte mi-a spus Mitouflet, vă bucuraţi de cea mai mare trecere. Domnule, sunt trimis în judeţ de o întreprindere de cea mai mare însemnătate, creată de unii bancheri, care vor…

— Vor să ne tragă pe sfoară, zise râzând Vernier, obişnuit de pe vremuri să trateze cu voiajorul comercial, lăsându-l pe dânsul să vorbească.

— Fără doar şi poate, răspunse cu obrăznicie faimosul Gaudissart. Dar desigur că ştiţi, domnule, deoarece aveţi o minte atât de iscusită, că oamenii nu se lasă traşi pe sfoară decât numai în măsura în care au oarecare interes. Vă rog, deci, să nu mă confundaţi cu voiajorii obişnuiţi, ale căror succese se întemeiază pe vicleşuguri şi pe sâcâială. Eu nu mai sunt voiajor, domnule; am fost şi mă mândresc cu asta. Dar astăzi am o însărcinare cum nu se poate mai însemnată şi pentru care trebuie să fiu socotit de către spiritele alese ca un om ce se devotează pentru a-şi lumina ţara. Fiţi buni şi ascultaţi-mă, domnule, şi o să vedeţi că aveţi mult de câştigat din convorbirea de o jumătate de ceas, pe care am cinstea să vă rog să mi-o dăruiţi. Cei mai vestiţi bancheri ai Parisului n-au intrat numai cu numele în afacerea asta, ca în acele speculaţii neruşinate pe care eu le numesc, capcane. Nu, nu e vorba de asta; nu mi-aş lua eu însărcinarea să răspândesc astfel de păcăleli grosolane. Nu, domnule, casele de comerţ cele mai bine văzute şi mai cunoscute din Paris fac parte din întreprindere, fiind şi părtaşe şi chezaşe…

Aici Gaudissart îşi desfăşură panglicăria frazelor şi domnul Vernier îl lăsă să urmeze, ascultându-l cu un interes aparent, care-l păcăli pe Gaudissart. Dar la cuvântul *chezaş,* Vernier încetase să mai ia aminte la vorbăria voiajorului, se gândea să-i joace un renghi, ca să scape de omizile astea pariziene, un ţinut cu drept cuvânt denumit barbar de către speculatorii care nu pot să aprindă nimic.

Deasupra unei văi încântătoare, botezată *Valea Frumoasă,* din pricina şerpuirilor şi cotiturilor ei care se ivesc la fiecare pas şi par mai minunate, pe măsură ce înaintezi, fie că urci sau cobori povârnişul acela vesel, locuia într-o căsuţă, înconjurată de o vie îngrădită, un om cam nebun, pe care-l chema Margaritis. Italian de felul lui, Margaritis era însurat, nu avea copii şi soţia lui îl îngrijea cu un curaj preţuit de toată lumea. Fără îndoială că doamna Margaritis era în primejdie alături de un bărbat care, între alte manii, voia să poarte la el două cuţite cu tăişul lung, cu care o ameninţa uneori. Dar cine nu cunoaşte minunatul devotament cu care oamenii din provincie se dăruiesc fiinţelor suferinde, poate din pricina dezonoarei care o aşteaptă pe o burgheză, dacă îşi lasă copilul sau soţul în seama îngrijirii publice din spitale? Şi apoi cine nu ştie ce silă li-e provincialilor să plătească pensiunea de o sută de galbeni sau de trei mii de franci, cerută la Charenton[17] sau la casele de sănătate? Dacă cineva îi vorbea doamnei Margaritis de doctorii Dubuisson, Esquirol, Blanche sau alţii, ea se mânia şi, mărinimoasă, prefera să păstreze cei trei mii de franci păstrându-l şi pe bietul om. Dorinţele de neînţeles pe care nebunia i le dicta omului acela, fiind legate de deznodământul acestei povestiri, e nevoie să le pomenim pe cele mai năstruşnice. Când ploua mai tare, Margaritis ieşea îndată şi se plimba cu capul gol prin vie. În casă, cerea întruna un ziar; ca să-i facă pe plac, soţia sau slujnica îi dădeau un ziar vechi din Indre-et-Loire; şi de şapte ani el nu băgase încă de seamă că citea tot acelaşi număr. Poate că un medic ar fi cercetat cu oarecare interes legătura care exista între cererea stăruitoare a ziarului şi variaţiile atmosferice. Îndeletnicirea cea mai obişnuită a nebunului acestuia era să se uite cum arată cerul şi ce urmări poate avea pentru vie. De obicei, când soţia lui avea sindrofie, ceea ce se întâmpla aproape în fiecare seară, căci vecinii cărora le era milă de starea ei veneau la dânsa să

[17] *Charenton* – spital şi azil de nebuni din localitatea cu acest nume.

joace un boston[18], Margaritis sta tăcut, se aşeza într-un colţ şi nu se mai mişca; dar când suna ora zece la ornicul său, închis într-un dulap mare şi lunguieţ, se ridica la ultima bătaie, cu precizia mecanică a figurilor puse în mişcare de un resort în răcliţele cu jucării nemţeşti, înainta încet până aproape de jucători, le arunca o privire care semăna cu căutătura fixă a figurilor de ceară de greci şi turci expuse pe bulevardul Temple la Paris şi le spunea: „Plecaţi!” La anumite epoci, omul acesta îşi recăpăta judecata dinainte şi îi dădea atunci soţiei sale poveţe foarte bune pentru vânzarea vinului, devenind apoi foarte sâcâitor şi furând prăjituri de prin dulapuri, ca să le înfulece pe ascuns. Uneori, când intrau în casă musafirii obişnuiţi, răspundea politicos la întrebările lor, însă de cele mai multe ori le spunea lucrurile cele mai fără înţeles. Astfel, unei doamne care-l întreba: „Cum te simţi azi, domnule Margaritis?”, îi răspunse: „M-am bărbierit. Dar dumneata?” „Eşti mai bine, domnule?” îl întrebă alta. „Ierusalim! Ierusalim!” răspunse el. Mai adesea însă, îşi, privea oaspeţii cu o mutră tâmpă, fără nicio vorbă şi soţia lui le spunea atunci: „Bietul om n-aude nimic azi”. I se întâmplă de două-trei ori în cinci ani, cam către echinox, să se înfurie la spusa asta, să tragă cuţitul şi să strige: „Târfa asta îşi bate joc de cinstea mea!” Altfel, bea, mânca, se plimba, ca un om perfect sănătos. Şi lumea ajunsese să nu-l mai bage în seamă şi să nu-l mai respecte, de parcă ar fi fost o mobilă de rând. Printre toate ciudăţeniile lui, era una căreia nimeni nu i-a putut afla rostul. Căci, cele din urmă, minţile mai luminate din partea locului ajunseseră să discute şi să lămurească faptele cele mai lipsite de judecată ale nebunului. Voia să aibă tot mereu acasă un sac cu făină şi două butoaie cu vin din recolta lui şi nu îngăduia să se atingă cineva de făină sau

[18] *Boston* – joc de cărţi în patru persoane, foarte la modă la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea; îşi trage numele de la oraşul Boston, deoarece a fost născocit în timpul asediului acestui oraş (1776).

de vin. Dar când venea luna iunie, se îngrijea de vânzarea sacului de făină şi al celor două butoaie cu vin, cu toată stăruinţa unui nebun. Mai totdeauna, doamna Margaritis îi spunea atunci că a vândut cele două poloboace cu un preţ nemaipomenit de mare şi li dădea banii, pe care el îi ascundea fără ca nici nevasta, nici slujnica să fi putut descoperi, oricât l-au pândit, unde îi este ascunzătoarea.

În ajunul zilei când se ivi Gaudissart în Vouvray, doamnei Margaritis îi fu mai greu ca întotdeauna să-şi păcălească bărbatul, care parcă era cu mintea întreagă.

— Nu ştiu, zău, cum o să trec ziua de mâine, îi spusese ea doamnei Vernier. Închipuie-ţi că bietul om a vrut să vadă butoaiele cu vin. Atâta mi-a bătut capul toată ziua, că a trebuit să-i arăt două poloboace pline. Din fericire, vecinul nostru, Pierre Chanplain, avea două butoaie pe care nu le-a putut vinde şi, la rugămintea mea, le-a rostogolit până în pivniţa noastră. Ei, şi ce să vezi, omul nostru, de când a văzut poloboacele, cere cu stăruinţă să le vândă el singur.

Cu o clipă înainte de venirea lui Gaudissart, doamna Vernier tocmai îi povestise bărbatului ei încurcătura în care se găsea doamna Margaritis. La prima vorbă a voiajorului comercial, Vernier îşi puse în gând să-l întărâte să se ia la ceartă cu cumătrul Margaritis.

— Domnule, răspunse fostul boiangiu, după ce faimosul Gaudissart a dat drumul la prima încurcătură, nu-ţi pot ascunde greutăţile pe care o să le întâmpine aci întreprinderea dumitale. Ţinutul nostru e un ţinut care se urneşte anevoie, *suo modo*[19], un ţinut unde n-o să prindă niciodată o idee nouă. Noi trăim cum trăiau şi părinţii noştri; ne place să mâncăm patru mese pe zi; ne îndeletnicim cu munca la vie şi cu vânzarea cu câştig a vinului. Toată negustoria noastră e că ne străduim, ca nişte nătăfleţi ce suntem, să vindem lucrurile mai scump decât ne costă. O să rămânem pe făgaşul acesta şi nici

[19] În limba latină: în felul său (n.r.).

Dumnezeu, nici dracul nu ne poate scoate din el. Dar pot să-ţi dau un sfat bun şi un sfat bun e ca şi cum ai avea un ochi în palmă. Avem în târgul nostru un fost bancher; eu cel puţin am cea mai mare încredere în priceperea lui. Dacă îţi dă el încuviinţarea, o capeţi şi pe a mea. Dacă propunerile dumitale aduc foloase simţitoare, dacă ne convingi de asta, la îndemnul domnului Margaritis, la care se va adăuga şi al meu, se vor găsi în Vouvray douăzeci de case bogate care-şi vor deschide pungile şi-ţi vor lua leacurile.

Când auzi numele nebunului, doamna Vernier ridică fruntea şi se uită la soţul ei.

— Iată, cred că nevasta mea tocmai voia să-i facă o vizită doamnei Margaritis, la care trebuia să se ducă împreună cu o vecină. Aşteaptă o clipă şi ai să mergi cu doamnele. Tu să treci s-o iei pe doamna Fontanon, zise bătrânul boiangiu, făcând soţiei sale cu ochiul.

Când a pomenit de cumătra cea mai voioasă, cea mai limbută, cea mai poznaşă de prin partea locului, nu era oare un fel de a-i spune doamnei Vernier să ia cu sine martori, care luând bine seama la scena care se va petrece între voiajorul comercial şi nebun, să înveselească apoi tot târgul vreme de o lună? Doamna şi domnul Vernier şi-au jucat aşa de bine rolul, încât Gaudissart nu a avut nicio bănuială şi a căzut de-a binelea în capcană; curtenitor, i-a dat braţul doamnei Vernier şi crezu că le-a cucerit pe drum pe cele două doamne, pe care le-a uluit cu atâta spirit, cu atâtea glume şi jocuri de cuvinte.

Casa aşa-zisului bancher era aşezată acolo unde începe Valea Frumoasă. Locuinţa aceasta, care se numea *la Fuye,* n-avea nimic deosebit. La parter, se afla un salon încăpător, îmbrăcat cu lemn i de fiecare parte a lui câte o cameră de culcare: aceea a omului nostru şi cea a soţiei sale. În salon se pătrundea printr-o sală care slujea de sufragerie şi care dădea şi în bucătărie. Parterul acesta, a cărui faţadă era lipsită de eleganţa ce se vede la cele mai sărace case din Touraine, avea deasupra lui nişte mansarde la care te suiai

pe o scară clădită lângă casă, sprijinită pe coama zidului şi acoperită de streaşină. O grădiniţă, plină de gălbenele, de sirinderică şi de soc, despărţea locuinţa de vie. Împrejurul curţii, se ridicau clădirile de care era nevoie pentru lucrarea viei.

Margaritis, care şedea în salon lângă o fereastră, pe un fotoliu de catifea galbenă de Utrecht, nu se sculă în picioare când văzu intrând pe cele două doamne şi pe Gaudissart; se gândea cum să vândă cele două butoaie cu vin. Era un bărbat uscăţiv, al cărui cap, chel în frunte şi acoperit cu păr rar spre ceafă, avea forma unei pere. Ochii adânciţi sub sprâncenele groase şi negre şi cu cearcăne mari; nasul ascuţit, oasele fălcilor ieşite în afară şi obrajii scobiţi, trăsăturile mai mult prelungi, totul, până şi bărbia neobişnuit de lungă şi turtită, dădea fizionomiei sale un aer ciudat şi anume de bătrân profesor de retorică sau de peticar.

— Domnule Margaritis, îi spuse doamna Vernier, haide, mişcă-te! Uite un domn pe care ţi-l trimite bărbatul meu, trebuie să-l asculţi cu luare-aminte. Lasă-ţi socotelile de matematică şi stai de vorbă cu el.

Când auzi cuvintele acestea, nebunul se ridică, se uită la Gaudissart, îi făcu semn să se aşeze şi îi spuse:

— Să stăm de vorbă, domnule.

Cele trei femei se duseră în camera doamnei Margaritis, lăsând uşa deschisă, ca să audă totul şi să poată interveni la nevoie. De-abia se aşezaseră, că veni şi domnul Vernier încetişor, prin vie; îi deschiseră fereastra şi el intră fără zgomot.

— Mi se pare că domnul s-a ocupat de afaceri... spuse Gaudissart.

— Publice, îi răspunse Margaritis, întrerupându-l. Am restabilit pacea în Calabria, sub domnia regelui Murat[20].

— Uite, cică a fost şi în Calabria! zise domnul Vernier în

[20] *Regele Murat* – cumnat al lui Napoleon I, Joachim Murat (1767—1815), a fost mareşal al Franţei şi rege al Neapolului între 1808 şi 1815.

şoaptă.

— O! Atunci o să ne înţelegem de minune, urmă Gaudissart.

— Te ascult, răspunse Margaritis, cu înfăţişarea unui om care pozează la un pictor, pentru un portret.

— Domnule, zise Gaudissart, învârtindu-şi cheia de la ceasornic, pe care, distrat, din nebăgare de seamă, o tot roti cu o mişcare ritmică, lucru care l-a preocupat foarte mult pe nebun şi l-a făcut poate să stea liniştit, domnule, dacă n-ai fi un om superior (aici nebunul făcu o plecăciune), m-aş mulţumi să-ţi preţuiesc în cifre, în mod pozitiv, foloasele afacerii ale cărei motivări psihologice merită osteneala de a-ţi fi expuse. Ascultă-mă! Timpul nu e oare cel mai de preţ dintre toate bogăţiile sociale? A-l economisi nu înseamnă să te îmbogăţeşti? Dar nimic nu consumă mai mult timp în viaţă decât grija de ceea ce numim *oala cu supă,* vorbă grosolană, dar care pune bine chestiunea. Şi nimic nu-ţi mănâncă mai. mult din timp decât goana după garanţia pe care trebuie s-o dai celor cărora le ceri bani, atunci când, sărac fiind deocamdată, eşti bogat doar în nădejdi?

— Iată-ne ajunşi la bani, zise Margaritis.

— Ei bine, domnule, eu sunt trimis prin ţară de către o asociaţie de bancheri şi de capitalişti, care au băgat de seamă pierderea uriaşă de timp şi prin urmare de inteligenţă şi de activitate productivă pe care o suferă oamenii de viitor. Şi astfel ne-a venit în gând să le capitalizăm acestor oameni viitorul, să le scontăm talentele. scontând ce anume?... timpul sus-numit şi să asigurăm acea valoare moştenitorilor. Aci nu mai e vorba de a economisi timpul ci de a-i da un preţ, de a-l calcula în cifre, de a reprezenta în bani produsele pe care presupui că le poţi căpăta în acest spaţiu spiritual, ţinând seama de însuşirile morale cu care eşti dăruit şi care sunt. domnul meu, o forţă vie, ca o cădere de apă, ca o maşină de aburi de trei, de zece, douăzeci, cincizeci de cai putere. Ah! Aci e

vorba de un progres, de un pas înainte spre o mai bună ordine a lucrurilor, pas datorit activităţii epocii noastre esenţial progresive, aşa cum voi dovedi, când vom ajunge să expunem ideile unei coordonări mai logice a intereselor sociale. Am să vă lămuresc printr-o pildă uşor de priceput. Las la o parte raţionamentul pur abstract, ceea ce noi numim, noi ceştilalţi, matematica ideilor. În loc să fii un proprietar trăind din rente, eşti pictor, muzicant, artist, poet…

— Sunt pictor, zise nebunul, în chip de paranteză.

— Bine! Fie!, Văd că mi-ai înţeles bine metafora, eşti pictor, ai un viitor strălucit, un viitor bogat. Dar merg şi mai departe…

Auzind vorbele acestea,. nebunul se uită la Gaudissart îngrijorat, să vadă dacă vrea să plece şi nu se linişti decât când îl văzu tot pe scaun.

— Chiar dacă nu eşti nimic, urmă Gaudissart, te simţi însă…

— Mă simt, zise nebunul.

— Îţi spui: am să fiu ministru. Ei bine, dumneata pictor, artist, om de litere, viitor ministru, îţi evaluezi nădejdile, le taxezi, le preţuieşti, să zicem la trei sute de mii de franci…

— Aşadar îmi aduci trei sute de mii de franci?

— Da, domnule, ai să vezi îndată. Sau vor pune negreşit mâna pe ei moştenitorii, dacă te prăpădeşti dumneata, fiindcă întreprinderea noastră îşi ia însărcinarea să-i plătească, sau îi capeţi prin lucrările dumitale de artă, prin afacerile pe care le izbuteşti, dacă trăieşti. Dacă te-ai înşelat, poţi chiar s-o iei de la capăt. Dar dacă ţi-ai stabilit o dată, cum am avut cinstea s-o spun, cifra capitalului spiritual, căci e vorba de un capital spiritual, ia bine seama, spiritual…

— Înţeleg, zise nebunul.

— Iscăleşti un contract ele asigurare cu administraţia, care-ţi recunoaşte o valoare de trei sute de mii de franci, dumitale care eşti pictor.

— Sunt pictor, zise nebunul.

— Nu, urmă Gaudissart, dumitale care eşti muzicant sau ministru; şi îşi ia însărcinarea să-i plătească familiei dumitale, moştenitorilor, dacă prin moarte, speranţele, *oala cu supă,* întemeiate pe capitalul spiritual ar fi fost date peste cap. Plata primei e aşadar de ajuns pentru a-i consolida…

— Bugetul dumneavoastră, îl întrerupse nebunul.

— Fireşte, domnule. Văd că domnul s-a ocupat de afaceri.

— Da, zise nebunul, am întemeiat la Paris Banca Financiară din strada Fossés-Montmartre, în 1798.

— Dar ca să plăteşti capitalul spiritual pe care fiecare şi-l recunoaşte şi-l atribuie, urmă Gaudissart

— Nu trebuie oare ca toţi asiguraţii să dea o anumită primă, trei la sută, o anuitate de trei la sută? Astfel, prin plata unei sume neînsemnate, o nimica toată, îţi aperi familia de urmările supărătoare ale morţii dumitale.

— Dar eu trăiesc, zise nebunul.

— Ah! Dacă ai viaţă lungă, dacă trăieşti mult… Asta e obiecţia care ni se face de obicei, obiecţie vulgară şi înţelegi că dacă n-am fi prevăzut-o şi nimicit-o n-am fi vrednici să fim – ce anume? Ce suntem, la urma urmei? Contabilii marelui birou al inteligenţelor. Nu spun pentru dumneata, domnule, dar întâlnesc pretutindeni oameni care îşi închipuie că ne pot învăţa ceva nou, că ne dezvăluie cine ştie ce obiecţie nouă, care am încărunţit în treburile astea. Pe cinstea mea, te prinde mila. Dar aşa e lumea, nu am pretenţia s-o schimb. Obiecţia dumitale, domnule, n-are nicio noimă.

— *Quèsaco?*[21] zise Margaritis.

— Uite de ce. Dacă trăieşti şi te bucuri de mijloacele, evaluate în poliţa dumitale de asigurare, împotriva morţii… bagă de seamă!

[21] *Ques aco?* – adică cum? ce-i asta? – formulă interogativă în limba spaniolă.

— Bag!

— Ei, atunci însemnează că ai izbutit în întreprinderile dumitale; ai izbutit tocmai din pricina zisei poliţe de asigurare; fiindcă ai de două ori mai mulţi sorţi de izbândă după ce te-ai dezbărat de toate grijile ce ţi le dau o soţie şi nişte copii pe care îi târăşti după tine şi pe care moartea ta îi poate osândi la sărăcia cea mai cumplită. Dacă ţi-ai făcut un rost în viaţă, ai încasat capitalul spiritual pentru care asigurarea a fost un fleac de nimic, un adevărat fleac, numai şi numai un fleac.

— Minunată idee!

— Nu e aşa, domnule? urmă Gaudissart. Eu numesc aceasta casă de binefacere, asigurarea mutuală împotriva mizeriei, sau, dacă vrei, scontul talentului. Fiindcă talentul, domnule, talentul e o poliţă pe care Natura o dă omului de geniu şi care de multe ori are scadenţa foarte lungă… Hei, hei!

— Oho! Frumoasă camătă! exclamă Margaritis.

„Ei drace! E isteţ cumătrul. M-am înşelat, se gândi Gaudissart. Trebuie să mi-l stăpânesc cu cugetări mai înalte, cu o minciună mai încornorată.”

— De loc, domnule, exclamă Gaudissart cu glas tare, pentru dumneata care…

— Pofteşti un pahar cu vin? întrebă Margaritis.

— Cu plăcere, răspunse Gaudissart.

— Nevastă, dă-ne o sticlă cu vin din acela din care ne-au mai rămas două butoaie. Aici sunteţi în cea mai renumită podgorie a Vouvray-ului, zise omul nostru arătându-i lui Gaudissart viile. Podgoria Margaritis.

Slujnica aduse pahare şi o sticlă de vin din anul 1819. Bunul Margaritis turnă cu băgare de seamă într-un pahar şi i-l întinse solemn lui Gaudissart, care-l bău.

— Dar dumneata mă tragi pe sfoară, domnule, zise voiajorul comercial; ăsta e vin de Madera, adevărat vin de Madera.

— Te cred, spuse nebunul. Cusurul vinului de Vouvray,

domnule, este că nu poate fi servit ca vin obişnuit, nici ca vin de desert; e prea bun, prea tare; vi se vinde la Paris drept vin de Madera, punând în el rachiu. Vinul nostru e aşa de dulce, încât mulţi negustori de la Paris ni-l cumpără, când recolta noastră nu e destul de bună pentru Olanda şi Belgia; îl taie cu vinuri din împrejurimile Parisului şi fac din el vin de Bordeaux. Dar ceea ce bei în clipa asta, dragă domnule, e un vin regesc, vinul de Vouvray, e în capul vinurilor. Mai am două butoaie, numai două. Cei cărora le plac vinurile alese, vinurile tari şi care vor să servească la masa lor calităţi ce nu se găsesc în comerţ – şi sunt multe case la Paris, care se mândresc cu vinurile lor – le cumpără de-a dreptul de la noi. Nu cumva cunoaşteţi persoane care…

— Să ne întoarcem la afacerile noastre, zise Gaudissart.

— Păi, chiar de ele vorbim, urmă nebunul. Vinul meu e ameţitor, se urcă la cap; cap se potriveşte etimologiceşte cu capital şi dumneata vorbeşti de capitaluri. Ce zici? Caput, cap! Vouvray-ul e în capul vinurilor. Toate se leagă între ele.

— Aşa că, spuse Gaudissart, sau dumneata ţi-ai tradus în faptă capitalurile spirituale…

— Le-am tradus, domnule. Ai vrea să iei cele două butoaie? Ne-am învoi noi uşor în privinţa termenelor de plată.

— Nu, eu vorbesc, zise faimosul Gaudissart, despre asigurarea capitalurilor spirituale şi de operaţii financiare asupra vieţii. Să iau raţionamentul de la capăt.

Nebunul se linişti, îşi luă înfăţişarea dinainte şi se uită la Gaudissart.

— Îţi spun, domnule, că dacă mori, capitalul va fi plătit familiei dumitale, fără nicio greutate.

— Fără nicio greutate.

— Da. Excluzând sinuciderea…

— Pricină de gâlceavă.

— Nu, domnule. Ştii doar că sinuciderea e întotdeauna un

act uşor de constatat.

— În Franţa, zise nebunul. Dar…

— Dar în străinătate? spuse Gaudissart. Ei bine, domnule, să lămurim punctul ăsta, vă spun că simpla moarte în străinătate şi moartea pe câmpul de luptă sunt în afară de…

— Păi atunci, ce mai asiguraţi? Nimic! exclamă Margaritis. La mine, banca financiară se întemeia pe…

— Cum nimic, domnule? strigă Gaudissart, întrerupându-l pe omul nostru. Cum nimic? Dar în caz de boală, de necazuri, de sărăcie, de pasiuni? Să nu mai vorbim de cazurile excepţionale.

— Nu, să nu vorbim, zise nebunul.

— Ce iese din chestia asta? întrebă Gaudissart. Dumitale, care eşti bancher, am să-ţi socotesc produsul întocmai. Omul trăieşte, are viitor, e bine îmbrăcat, se ţine de meseria lui, are nevoie de bani, îi cere şi… nimic. Civilizaţia întreagă refuză să-i dea bani omului acesta care cu mintea stăpâneşte civilizaţia şi o v-a stăpâni într-o zi şi prin daltă, prin cuvânt, printr-o idee sau un sistem. Cumplită civilizaţie! Nu are pâine pentru oamenii ei mari, care îi dau toată strălucirea! Târfa asta poleită nu-i hrăneşte decât cu ocări şi cu batjocură. Vorba e cam tare, dar nu o iau înapoi. Acest om mare neînţeles vine atunci la noi; noi îl considerăm om mare, îl salutăm cu respect, îl ascultăm şi el ne spune: „Domnilor de la Asigurarea asupra capitalurilor, viaţa mea preţuieşte atât; am să vă dau atât la sută asupra produselor mele”. Şi noi ce facem? Îndată, fără nicio gelozie, îl primim la minunatul ospăţ al civilizaţiei, ca pe un comesean de seamă…

— Vă trebuie deci vin, zise nebunul.

— Ca pe un comesean de seamă. Îşi iscăleşte poliţa de asigurare, ia peticele noastre de hârtie, nişte prăpădite de petice de hârtie, şi mârşavele petice de hârtie au totuşi mai multă putere decât avea geniul lui. Într-adevăr, dacă are nevoie de bani, toată lumea, văzând titlul, îi împrumută

bani. Găseşte bani la Bursă, la bancheri, peste tot, chiar şi la cămătari, fiindcă oferă garanţii. Ei, ce zici, domnule, nu era o lacună de umplut în sistemul social? Dar asta nu e decât o parte din operaţiile întreprinse de Societate asupra vieţii. Noi asigurăm debitorii, folosind un alt sistem de prime. Oferim venituri viagere, la un procent socotit după vârstă la o scară mult mai avantajoasă decât au fost până acum asigurările pe viaţă, întemeiate pe tabele de mortalitate care s-au dovedit false. Societatea noastră, lucrând în mare, rentierii viageri n-au a se teme de gândurile care le întunecă zilele bătrâneţii şi aşa îndeajuns de posomorite; gânduri care de bună seamă că îi pândesc când le ia un particular banii, dându-le o rentă viageră. După cum vezi, domnule, viaţa a fost cercetată de noi pe toate feţele…

— L-aţi stors până şi măduva, zise omul nostru. Ia bea un pahar cu vin, că îl meriţi. Trebuie să-ţi căptuşeşti stomacul cu catifea, dacă vrei să-ţi rumeneşti obrăjorul. Domnule, vinul de Vouvray, bine păstrat, e curată catifea.

— Ce părere ai? zise Gaudissart, golind paharul.

— Foarte frumos, foarte nou, foarte folositor. Dar mie îmi plac mai bine sconturile de valori funciare, care se făceau la banca mea din strada Fossés-Montmartre.

— Ai dreptate, domnule, răspunse Gaudissart, dar este ceva cunoscut, arhicunoscut; e făcut şi răsfăcut. Acum avem Casa ipotecară, care dă împrumut pe proprietate şi face vânzări cu drept de răscumpărare. Dar ideea asta pare o nimica toată, dacă o pui alături de aceea de a solidifica speranţele. Să prindă trup speranţele! Să închegi, din punct de vedere financiar, pofta de avere a fiecăruia, să-i asiguri înfăptuirea! Trebuia să vină era noastră. domnule, eră de tranziţie, dar şi de progres totodată.

— Da, de progres, zise nebunul. Îmi place progresul, mai ales cel care aduce viei un timp frumos.

— *Timpul,* urmă Gaudissart, fără să audă fraza lui Margaritis. Prost jurnal mai e şi *Timpul,* domnule! Dacă-l

citeşti, te plâng…

— Jurnalul, zise Margaritis, cred şi eu, sunt pătimaş de jurnale! Nevastă! Unde e jurnalul? strigă el, întorcându-se spre camera cealaltă.

— Apoi, domnule, dacă te interesează jurnalele, suntem gata să ne înţelegem.

— Da. Dar, înainte de a vorbi de jurnal, recunoaşte că vinul ăsta…

— E delicios, zise Gaudissart.

— Hai să golim sticla împreună. Nebunul îşi turnă ca două degete de vin în pahar şi-l umplu pe al lui

Gaudissart. Ei bine, domnule, am două butoaie din vinul ăsta. Dacă ţi se pare bun şi ai vrea să convenim…

— Tocmai, zise Gaudissart, apostolii credinţei saint-simoniene m-au rugat să le trimit ceva bunătăţi, pe care eu… Dar să-ţi spun ceva despre jurnalul lor: un jurnal mare şi minunat. Dumneata, care pricepi bine afacerea capitalurilor şi care ai să-mi dai ajutor ca s-o duc la izbândă aici în plasă.

— Cu plăcere, zise Margaritis, dacă…

— Înţeleg, dacă-ţi iau vinul. E foarte bun vinul dumitale. E înţepător.

— Se face şampanie din el; e unul, un parizian, care vine s-o facă aici la Tours.

— Cred şi eu, domnule, *Globul,* de care ai auzit vorbindu-se…

— L-am păstrat adesea, spuse Margaritis.

— Eram sigur, rosti Gaudissart. Domnule, ai un cap trainic, o căpăţână căreia domnii aceia îi zic cap de cal; toţi oamenii mari au ceva de cal în forma capului lor. Dar nu se poate să fii un geniu şi să trăieşti neştiut de nimeni. E o poznă care li se întâmplă adeseori acelora care, cu toate darurile lor, rămân necunoscuţi, cum era să fie cazul cu Saint-Simon şi cu domnul Vico[22], un om grozav, care începe

[22] *Domnul Vico* – Giambattista Vico (1688—1744), filosof italian, autorul *Principiilor de filosofie a istoriei,* a încercat să explice istoria societăţii

a-şi croi drum. Merge bine, Vico. Sunt mulţumit de el. Intrăm aci în teoria şi în formula nouă a Omenirii… Bagă de seamă, domnule…

— Bag! spuse nebunul.

— Exploatarea omului de către om ar fi trebuit să înceteze, domnule, din ziua când Cristos, nu zic Isus Cristos, zic Cristos, a venit să vestească egalitatea oamenilor înaintea lui Dumnezeu. Dar egalitatea asta n-a fost oare până acum cea mai jalnică himeră? Saint-Simon este o complinire a lui Cristos. Cristos şi-a împlinit veleatul.

— A fost deci eliberat? zise Margaritis.

— Şi-a trăit traiul, ca şi liberalismul. Acum e ceva mai puternic înaintea noastră, este credinţa nouă, este producţia liberă individuală, o coordonare socială care să îngăduie ca fiecare să-şi primească, cu bună dreptate, salariul său social după lucrul său şi să nu mai fie exploatat de unii indivizi care, fără nicio pregătire, îi pun să muncească pe toţi în folosul unuia singur; de aici doctrina…

— Şi ce faceţi din servitori? întrebă Margaritis.

— Rămân tot servitori, domnule, dacă nu sunt în stare decât să fie servitori.

— Păi, atunci, la ce foloseşte doctrina?

— Ah! Ca să-ţi dai seama, domnule, trebuie să te situezi dintr-un punct de vedere foarte înalt, de unde să cuprinzi limpede un aspect general al Omenirii. Ajungem astfel în miezul părerilor lui Ballanche[23]. Ai auzit de domnul de Ballanche?

— Aici numai asta facem, răspunse nebunul, care auzise

---

ca un proces care se desfăşoară după anumite legi; el credea, însă, că acest proces se produce în cicluri care se repetă, fiecare popor parcurgând mereu drumul de la copilărie la bătrâneţe. Teoria lui Vico avea căutare în vremea socialismului utopic şi de aceea Gaudissart îl citează ca pe un gânditor în viaţă.

[23] *Batlanche (Pierre-Simon)* – autorul misticelor *„Încercări de palingenezie socială”* (1776—1847); prin *palingenezie* se înţelege reîntoarcerea la viaţă după o moarte reală sau aparentă.

greşit: *balans*[24].

— Bun, urmă Gaudissart. Ei bine, dacă spectacolul palingenetic al transformărilor succesive ale *Globului*[25] spiritualizat te mişcă, te încântă, te înduioşează, ei bine, dragă domnule, ziarul *Globul,* nume potrivit, care-i exprimă limpede menirea, *Globul* îţi va sluji de *cicerone* şi-ţi va explica în fiecare dimineaţă condiţiile noi în care se va împlini peste puţină vreme schimbarea politică şi morală a lumii.

— *Quèsaco?* zise omul nostru.

— Am să te fac să înţelegi raţionamentul printr-o imagine, urmă Gaudissart. Dacă, pe când eram copii, dădacele ne duceau la panoramă, n-am avea nevoie, acum la bătrâneţe, de scene de viaţă din viitor? Domnii aceştia…

— Beau vin?

— Da, domnule. Pot să-ţi spun că-şi ţin casa pe picior mare, ca nişte profeţi ce sunt: saloane frumoase, tot oameni de seamă, primiri strălucite…

— Apoi, zise nebunul, lucrătorii care dărâmă au tot atâta nevoie de vin ca şi cei care clădesc.

— Cu atât mai mult, domnule, când dărâmi cu o mână şi reclădeşti cu cealaltă, aşa cum fac apostolii *Globului.*

— Atunci le trebuie vin, vin de Vouvray, cele două butoaie care mi-au rămas, trei sute de sticle la o sută de franci, un fleac de nimic.

— La cât revine sticla? zise Gaudissart, socotind la să vedem! Mai este taxa de transport şi de intrare, n-ajungem nici la treizeci şi cinci de bani. Ar fi o bună afacere. Ei plătesc mai scump vinurile celelalte. (Bun! L-am prins şi pe ăsta – îşi zise Gaudissart – vrea să-mi vândă nişte vin de care am nevoie, de-acum l-am biruit.) Bine! Domnule, urmă

[24] Joc reuşit de cuvinte în limba franceză: *Balanche – de la planche (faire)* – a face prostituţie (n.r.).

[25] *Spectacolul patingenetic al transformărilor* Globului – Gaudissart se referă la schimbările prin care a trecut *Globul,* care a reînviat mereu sub altă formă, până a devenit organul saint-simoniştilor.

el, oamenii care discută aprins sunt foarte aproape de a se înţelege. Să vorbim deschis. Ai mare trecere în plasa asta?

— Aşa cred, zise nebunul. Suntem doar *fruntea* Vouvray-ului.

— Ai înţeles de minune întreprinderea capitalurilor spirituale.

— Perfect.

— Îţi dai seama cât de mare e *Globul?*

— L-am parcurs de două ori… cu piciorul.

Gaudissart nu-l auzi, fiindcă rămăsese adâncit în gândurile lui şi se asculta pe sine, ca omul sigur de izbândă.

— Deci, ţinând seama de starea dumitale, înţeleg că nu mai ai nimic de asigurat, la vârsta la care ai ajuns. Dar domnule, ai putea face să se asigure unele persoane de prin partea locului care vor să-şi facă un rost în viaţă fie prin valoarea lor proprie fie îndemnaţi de situaţia nesigură a familiei lor. Aşadar, dacă îmi iei un abonament la *Globul* şi-mi dai sprijinul autorităţii dumitale în plasa asta, pentru plasarea capitalurilor cu rentă viageră, fiindcă venitul pe viaţă are mare căutare în provincie – ei, atunci ne-am putea înţelege în privinţa celor două butoaie cu vin. Te am de client cu *Globul?*

— Sunt gata de drum.

— Îmi dai sprijinul dumitale pe lângă oamenii cu trecere din plasa asta?.

— Dau.

— Şi…

— Şi…

— Şi eu… Dar îmi iei un abonament la *Globul?*

— *Globul,* bun ziar, zise nebunul, ziar viager.

— Viager, domnule? Ei! Da, ai dreptate, e plin de viaţă, de putere, de ştiinţă, burduf de ştiinţă, bine întocmit, bine tipărit, cu o cerneală bună, bine paginat. Nu e marfă de marchitan, cu bibiluri, stâmbărie, o mătase care se rupe numai dacă te uiţi la ea; e greu de cugetări în care te poţi adânci în toată voia ca să-ţi treacă timpul mai plăcut la

ţară.

— Îmi convine, zise nebunul.

— *Globul* costă o nimica toată, optzeci de franci.

— Nu-mi mai convine, zise omul nostru.

— Domnule, spuse Gaudissart, creşti desigur ceva nepoţi, ceva copii…

— Foarte mult, răspunse Margaritis, care auzise *iubeşti* în loc de *creşti.*

— Uite, am şi *Ziarul Copiilor,* şapte franci pe an.

— Ia-mi cele două butoaie cu vin şi-ţi iau un abonament la *Copii.* Îmi convine, straşnică idee, exploatarea intelectuală, copilul? Nu e aşa? Omul de către om, hai?…

— Ai nimerit-o, domnule, zise Gaudissart.

— Am nimerit-o.

— Vrei să mă îndrumezi în plasa dumitale?

— În plasa mea.

— Am încuviinţarea dumitale?

— Ai.

— Ei bine, domnule, îţi iau cele două butoaie cu vin la o sută zece franci.

— Nu, nu, o sută zece.

— Fie şi o sută zece, domnule, dar o sută zece pentru fruntaşii doctrinei şi o sută de franci pentru mine. Îţi înlesnesc o vânzare, trebuie să-mi dai un comision.

— Devin *(de vin)*[26] atunci o sută douăzeci pentru ei.

— Frumos joc de cuvinte! Nu numai că e tare, dar e şi spiritual.

— Nu, spirtos, domnule.

— Din ce în ce mai tare, ca la bâlci.

— Aşa sunt eu. Vino să-mi vezi via, zise nebunul.

— Bucuros, răspunse Gaudissart. Vinul ăsta se urcă grozav la cap.

[26] În original, joc de cuvinte între *cent vingt* (o sută douăzeci) şi *sans vin* (fără vin), care se pronunţă la fel (n.r.).

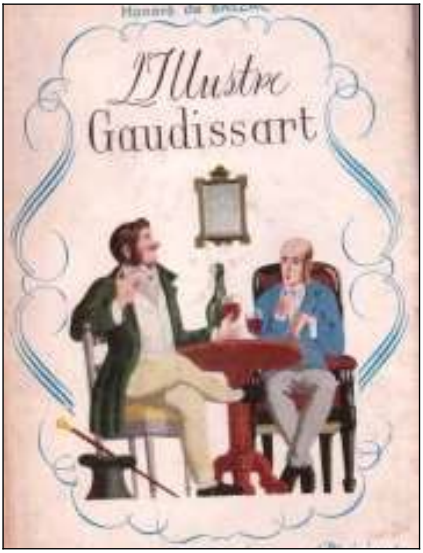

Şi faimosul Gaudissart ieşi cu domnul Margaritis, care-l plimbă prin vie, din butuc în butuc şi din butaş în butaş. Cele trei doamne şi cu domnul Vernier putură atunci să râdă în voie, privind de departe la voiajor şi la nebun, cum discutau, dădeau din mâini, se opreau, porneau din nou şi vorbeau aprins.

— De ce ni-l luă de aci, omul nostru? zise Vernier.

În cele din urmă, Margaritis se întoarse cu voiajorul comercial, mergând amândoi cu pas repede, ca nişte oameni grăbiţi să încheie o afacere.

— Ia te uită, cumătrul, l-a tras pe sfoară pe parizian, zise domnul Vernier.

Şi fapt este că faimosul Gaudissart scrise pe colţul unei mese de joc, spre marea bucurie a nebunului, o cerere de livrare a două butoaie cu vin. Şi după ce citi învoiala voiajorului, domnul Margaritis îi dădu şapte franci pentru un abonament la *Ziarul Copiilor.*

— Atunci, pe mâine, domnule, zise faimosul Gaudissart. învârtindu-şi cheia ceasornicului. Voi avea cinstea să trec să te iau mâine. Poţi să trimiţi vinul de-a dreptul la Paris, la

adresa indicată cu ramburs.

Gaudissart era normand; şi pentru el orice învoială trebuia să fie bilaterală; vru şi el să aibă o ţidulă din partea domnului Margaritis care, bucuros ca orice nebun ce-şi împlineşte ideea la care tine morţiş, iscăli, dar după ce-l citi, un bon pentru livrarea a două butoaie cu vin din podgoriile Margaritis.

Şi faimosul Gaudissart plecă ţopăind, îngânând cântecul *Rege al Mărilor, ia-o mai jos!* spre hanul „Soarele de aur”, unde, cum era şi firesc, intră în vorbă cu hangiul în aşteptarea cinei. Mitouflet era un bătrân ostaş, de-o copilărească şiretenie, cum sunt ţăranii, dar, nu râdea niciodată de-o glumă, ca unul ce se obişnuise să a u dă bubuitul tunului şi să glumească sub arme.

— Straşnici oameni aveţi pe aici, îi zise Gaudissart, sprijinindu-se pe pervazul uşii şi aprinzându-şi ţigara de foi de la luleaua lui Mitouflet.

— Cum adică? întrebă Mitouflet.

— Păi nişte oameni grozav de pregătiţi în privinţa ideilor politice şi financiare.

— De la cine vii, dacă nu te superi? întrebă cu nevinovăţie hangiul, împroşcând printre buze cu mare dibăcie saliva pe care o scuipă întruna fumătorii.

— De la un şmecher pe care-l cheamă Margaritis.

Mitouflet îi aruncă muşteriului său două priviri, una mai batjocoritoare ca alta.

— Drept e că omul ăsta ştie multe. Ştie prea multe pentru cei din jurul lui, şi nu-s întotdeauna în stare să-l înţeleagă,

— Cred şi eu, se pricepe minunat de bine în chestiunile subtile financiare.

— Da, zise hangiul. Mie cel puţin, totdeauna mi-a părut rău că e nebun.

— Cum nebun?

— Nebun, aşa cum eşti nebun, când eşti nebun, spuse

din nou Mitouflet, dar nu e primejdios şi-l păzeşte nevastă-sa. Aşadar v-aţi înţeles bine? rosti cu mult sânge rece neîndurătorul Mitouflet. Are haz!

— Ce haz? Cum haz? strigă Gaudissart. Păi atunci domnul ăla Vernier şi-a bătut joc de mine.

— El te-a trimis? întrebă Mitouflet.

— Da.

— Nevastă, strigă hangiul, ian ascultă aici! Ce zici de domnul Vemier că i-a dat în gând să-l trimită pe dumnealui la cumătrul Margaritis?

— Şi cam ce-aţi putut vorbi împreună, dragă domnule, drăguţule, că doar e nebun? întrebă femeia.

— Mi-a vândut două butoaie cu vin.

— Şi i le-ai cumpărat?

— Da.

— Asta e nebunia lui, să vândă vin, deşi nu are.

— Bine, zise voiajorul. Întâi mă duc să-i mulţumesc domnului Vernier.

Şi Gaudissart, fierbând de mânie, se duse la fostul boiangiu. pe care îl găsi în sala lui de mâncare, râzând cu vecinii, cărora le şi povestise întâmplarea.

— Domnule, zise principele Voiajorilor, aruncându-i o privire aprinsă, eşti un caraghios şi un derbedeu; dacă nu eşti cel mai de rând dintre paznicii de ocnaşi, pe care îl consider mai prejos decât ocnaşii, ai să-mi dai socoteală că m-ai făcut de ocară, punându-mă în legătură cu un om pe care-l ştiai nebun. Mă auzi, domnule boiangiu Vernier? Acesta era discursul pe care îl pregătise Gaudissart, ca un tragedian care-şi pregăteşte intrarea în scenă.

— Cum, răspunse Vernier, pe care îl întărâta prezenţa vecinilor, crezi că n-avem dreptul să ne batem joc de un domn care parcă a coborât cu hârzobul din cer aici în Vouvray ca să ne ceară agonisita noastră, sub cuvânt că suntem oameni mari, pictori, poetaşi şi care, în felul ăsta, ne ia pe noi drept nişte golani fără para chioară, fără

credinţă, fără căpătâi! Ce i-am făcut noi, care suntem oameni cu familie? Un caraghios care vine să ne propună abonamente la *Globul,* ziarul care propovăduieşte o religie a cărei primă poruncă e, mă rog, să nu-ţi moşteneşti tatăl şi mama. Pe ce am mai sfânt, moş Margaritis spune lucruri mai cu judecată. Şi apoi, de ce te plângi? V-aţi înţeles de minune împreună. Domnii aceştia pot să dea mărturie că cu nimeni din plasa noastră nu te-ai fi înţeles atât de bine.

— Toate astea ţi s-or fi părând bune dumitale, domnule, dar eu susţin că am fost insultat şi că trebuie să-mi dai socoteală.

— Bine, domnule, te consider şi eu insultat, dacă îţi face plăcere, dar socoteală n-am să-ţi dau, fiindcă nu-i o socoteală în daravera asta ca să ţi-o pot da. Faci pe şmecherul!

La vorba asta, Gaudissart se repezi la boiangiu să-i dea o palmă. Cei din Vouvray, însă, băgând de seamă, se aruncară între ei şi faimosul Gaudissart nu pălmui decât peruca boiangiului care zbură în capul domnişoarei Claire Vemier.

— Domnule, dacă nu-ţi place, zise el, eu mai rămân până mâine dimineaţă la hanul „Soarele de aur”; mă găseşti acolo şi sunt gata să-ţi arăt ce înseamnă să dai satisfacţie pentru o jignire. Eu m-am bătut în iulie, domnule!

— Dacă e aşa, ai să te baţi şi în Vouvray, îi răspunse boiangiul, şi ai să rămâi aici mai multă vreme decât îţi închipui.

Gaudissart plecă, întorcând răspunsul acesta pe toate feţele şi-l găsi plin de semne rele. Pentru prima oară în viaţa lui, voiajorul n-a fost vesel la masă. Aventura lui Gaudissart şi a domnului Vernier făcu mare vâlvă în tot târgul Vouvray. Niciodată nu fusese vorba de vreun duel în ţinutul acesta liniştit.

— Domnule, mâine trebuie să mă bat în duel cu domnul Vernier, nu cunosc pe nimeni aici, vrei să-mi fii martor? îi spuse Gaudissart gazdei sale.

— Bucuros, zise hangiul.

De-abia isprăvise de mâncat Gaudissart, că se şi iviră la „Soarele de aur” doamna Fontanon şi ajutorul de primar din Vouvray; îl luară la o parte pe Mitouflet şi îi arătară ce nenorocire ar fi pentru plasa lor o moarte năprasnică. Îi zugrăviră starea de plâns a bietei doamne Vernier, rugându-l pe el să împace lucrurile în aşa fel, incit să salveze cinstea ţinutului.

— Las’ pe mine! zise isteţul hangiu.

În seara aceea, Mitouflet îi duse voiajorului câteva pene, cerneală şi hârtie.

— Ce-mi aduci aici? întrebă Gaudissart.

— De! Mâine te baţi, zise Mitouflet. Mă gândeam că ţii poate să dai oarecare mici dispoziţii; în sfârşit, poate vrei să scrii ceva, că dă, avem cu toţii fiinţe care ne sunt dragi. Oh! Nu se moare din asta. Eşti tare la scrimă? Vrei să-ţi mai deprinzi mâna? Am nişte florete.

— Bucuros.

Mitouflet se întoarse cu floretele şi cu două măşti.

— Să vedem!

Gazda şi voiajorul se puseră amândoi în gardă.

Mitouflet, ca fost maestru de scrimă al grenadierilor, îi dădu şaizeci şi opt de lovituri lui Gaudissart, înghesuindu-l şi lipindu-l de perete.

— Drace! Dar tare mai eşti, zise Gaudissart gâfâind.

— Domnul Vernier e şi mai tare ca mine.

— Drace! Drace! Am să mă bat cu pistolul.

— Aşa te sfătuiesc şi eu, fiindcă, vezi, dacă iei pistoale mari de oblânc şi le încarci până în gură, nu rişti nimic, pistoalele împrăştie alicele şi fiecare se retrage ca un om de onoare. Lasă-mă pe mine să pun la cale totul. La naiba! Doi oameni de treabă ar fi nişte proşti să se omoare aşa pentru un gest oarecare.

— Eşti sigur că pistoalele au să împrăştie destul de bine alicele? La urma urmei, mi-ar părea rău să-l ucid pe omul

ăsta, zise Gaudissart.

— Poţi dormi liniştit!

A doua zi de dimineaţă, cei doi potrivnici se întâlniră niţel cam galbeni la faţă în josul podului de pe Cise. Viteazul Vernier fu cât pe ce să împuşte o vacă ce păştea la câţiva paşi de el, pe marginea drumului.

— Aha! Ai tras în aer, strigă Gaudissart.

La aceste cuvinte, cei doi duşmani se îmbrăţişară.

— Domnule, zise voiajorul, gluma dumitale era cam tare, dar avea haz. Îmi pare rău că te-am repezit, îmi ieşisem din sărite; dar te consider un om de onoare.

— Domnule, îţi facem douăzeci de abonamente la *Ziarul Copiilor,* răspunse boiangiul încă palid.

— Dacă aşa stau lucrurile, de ce nu am prânzi împreună? Oamenii care se bat sunt pe urmă foarte aproape de a se înţelege.

— Domnule Mitouflet, zise Gaudissart, întorcându-se la han, trebuie să aveţi vreun portărel pe aci…

— De ce?

— Ehei! Vreau să-i trimit o somaţie scumpului meu domn Margaritis, ca să-mi predea două butoaie din podgoria lui.

— Păi nu le are, zise Vernier.

— Ei bine, domnule, am putea să ne împăcăm, în schimbul unei despăgubiri de douăzeci de franci. Nu vreau să se spună că târgul dumneavoastră l-a tras pe sfoară pe faimosul Gaudissart.

Doamna Margaritis, temându-se de un proces, în care reclamantul ar fi avut dreptate, aduse cei douăzeci de franci mărinimosului voiajor, care se văzu astfel scutit de osteneala de a pătrunde într-un ţinut dintre cele mai vesele, dar şi dintre cele mai potrivnice ideilor noi, din toată Franţa.

La întoarcerea sa din călătoria prin părţile sudice, faimosul Gaudissart ocupă primul loc în cupeul diligenţei

Laffitte-Caillard[27] şi avea ca vecin pe un tânăr căruia binevoia să-i explice, după ce ieşiră din Angoulême, tainele vieţii, luându-l pesemne drept un copil.

Când ajunseră la Vouvray, tânărul exclamă:

— Ce minunată privelişte!

— Da, domnule, dar nu e de stat prin partea locului din pricina băştinaşilor. Ai avea zilnic câte un duel. Uite, acum trei luni, m-am bătut aici, zise el, arătând podul peste Cise, cu pistolul, cu un blestemat de boiangiu, dar... l-am *curăţat!...*

Paris, noiembrie 1837

Sfârşit.

[27] *Diligenţa Laffitte-Caillard* – diligentele purtau numele financiarilor care exploatau drumurile respective. Jacques Laffitte era, în vremea Restauraţiei, unul dintre bancherii cei mai de seamă din Paris.

Addenda

Următoarele personaje se regăsesc în alte romane sau nuvele ale lui Balzac (în paranteză, numele traducerii în limba română – acolo unde există):

Finot, Andoche

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Un Ménage de garçon, 1842
Un Grand homme de province a Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Les Employés, 1838 (Slujbaşii)
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)

Gaudissart, Felix

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Honorine, 1843

Popinot, Anselme

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)